

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาระบบการบริหารจัดการขยะชุมชนแบบมีส่วนร่วม อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ทำการศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการขยะ
2. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน
3. กระบวนการมีส่วนร่วม
4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำแผนกลยุทธ์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการขยะ

พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ที่ออกโดยกระทรวงมหาดไทย (อ้างในชูชีพ สิริ , 2549) โดยเน้นการใช้บังคับในเขตเทศบาล สุขาภิบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด ได้ให้ความหมายว่า “มูลฝอย” หมายถึง เศษอาหาร เศษผ้า เศษสินค้า ถุงพลาสติก ภาชนะใส่อาหาร แก้ว มูลสัตว์หรือกากสัตว์รวมตลอดถึงสิ่งอื่นใดที่เก็บจาก ถนน ตลาด ที่เลี้ยงสัตว์หรือที่อื่นๆ

คำว่ามูลฝอย (Solid Waste) มีความหมายครอบคลุมกว้างขวางซึ่งอาจหมายถึงและรวมความถึงของเสียหรือวัสดุเหลือใช้ที่เกิดจากกิจกรรมของมนุษย์หรือกระบวนการผลิตทางการเกษตรและการอุตสาหกรรมเช่นมูลฝอยในชุมชน (Municipal Solid Waste) มูลฝอยจากโรงงานอุตสาหกรรม (Industrial Waste) มูลฝอยติดเชื้อ (Infectious Waste) เป็นต้น โดยมูลฝอยชุมชนจะครอบคลุมไปถึงมูลฝอยที่ถูกปล่อยทิ้งมาที่บ้านพักอาศัยสถานประกอบธุรกิจการค้าสถานที่ราชการต่างๆ ที่อยู่ในเขตชุมชนนั้นๆ (สุณี ปิยะพันธุ์พงศ์, 2535)

ชนิดของขยะมูลฝอย

ขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในชุมชนอาจจะแบ่งชนิดของขยะมูลฝอย (พิชิต สกฤพรหมณ์ อ้างในวรวรรณ นาสมโกชน, 2550 :10) ได้ดังนี้ คือ

1. ขยะมูลฝอยสด (Garbage) หมายถึง ขยะมูลฝอยพวกเศษอาหาร เศษพืชผัก เศษเนื้อสัตว์ กระดูก และก้าง เป็นต้น ขยะมูลฝอยจะเกิดขึ้นจากกิจกรรมการเตรียม การประกอบอาหาร และการรับประทานอาหาร ซึ่งขยะมูลฝอยสดส่วนใหญ่แล้วจะประกอบด้วยอินทรีย์สารที่ย่อยสลายได้ และมีความชื้นประมาณอยู่ 40 – 70% ถ้าหากปล่อยทิ้งไว้นานเกินไปโดยไม่กำจัดก็จะเกิดการสลายตัว มีการเน่าเปื่อยจากการย่อยสลายของจุลินทรีย์ จึงมักจะเกิดเหตุรำคาญเนื่องจากกลิ่นเหม็นจากขยะมูลฝอยสด และขยะมูลฝอยสดบางชนิดมีลักษณะกึ่งของเหลว เช่น น้ำข้าว น้ำแกง (Slop) หรือเศษชิ้นส่วนของซากสัตว์ ถ้าปล่อยทิ้งค้างไว้นานจะส่งกลิ่นเหม็นรุนแรง และจะมีน้ำเหลืองขยะมูลฝอย (Leach ate) เกิดขึ้น ถ้าปล่อยลงแหล่งน้ำปริมาณมาก ๆ อาจจะเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดมลภาวะต่อน้ำได้เพราะน้ำเหลืองขยะมูลฝอยจะมีค่า บี.โอดี.ค่อนข้างสูงมาก

2. ขยะมูลฝอยแห้ง (Rubbish) หมายถึง ขยะมูลฝอยซึ่งส่วนมากเป็นเศษวัตถุที่ย่อยสลายยากหรือบางชนิดย่อยสลายตัวไม่ได้เลย (Nonputresible Materials) โดยอาจจะเป็นได้ทั้งอินทรีย์และอนินทรีย์สาร ถ้าจะแบ่งตามคุณลักษณะการเผาไหม้จะแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ ขยะมูลฝอยแห้งที่เป็นพวกเผาไหม้ได้ (Combustible Materials) ได้แก่ กระดาษ กลัง และถุงกระดาษลังไม้ เศษไม้ กลังไม้ เฟอร์นิเจอร์ชำรุด เสื้อผ้าเก่าหรือชำรุด ที่นอนเก่าหรือหมดสภาพการใช้งานเศษหนังและผลิตภัณฑ์จากหนัง พลาสติก ขางพารา เศษหญ้า ใบไม้ เป็นต้น ส่วนอีกประเภทหนึ่งเป็นขยะมูลฝอยแห้งที่เผาไหม้ไม่ได้ (Noncombustible Materials) ซึ่งส่วนใหญ่อาจจะเป็นพวกอินทรีย์สารชนิดต่าง ๆ ได้แก่ เศษโลหะ กระป๋องบรรจุอาหาร เศษกระดาษตะกั่ว (Tin Foils) เศษฟืนตะออง เศษหิน เศษอิฐ เศษแก้ว ขวดเปล่า เป็นต้น ดังนั้นขยะมูลฝอยแห้งอาจจะมีค่าน้ำมันมากหรือน้อยแปรเปลี่ยนไปตามชนิดของขยะมูลฝอยที่ทิ้งมาจากแหล่งกำเนิด เช่น ขยะมูลฝอยแห้งจากครัวเรือนส่วนใหญ่จะเป็นค่าน้ำมันมากหรือน้อยแปรเปลี่ยนไปตามชนิดของขยะมูลฝอยที่ทิ้งมาจากแหล่งกำเนิด เช่น ขยะมูลฝอยแห้งจากครัวเรือนส่วนใหญ่จะเป็นบรรจุภัณฑ์ที่ห่อหุ้มหรือใส่สินค้าต่าง ๆ อาจจะเป็นกระดาษ พลาสติก โฟม แก้ว กระป๋องบรรจุอาหาร เป็นต้น

3. เถ้า (Ashes) หมายถึง เศษหรือกากที่เหลืออยู่หลังจากการเผาไหม้แล้ว เช่น การเผาไหม้ของเชื้อเพลิงไม้ แกลบ ชานอ้อย ถ่านหิน ใบไม้ และซากพืช เป็นต้น จะทำให้เกิดเถ้าเป็นเศษเหลืออยู่ ซึ่งจะต้องนำไปกำจัดต่อไป เช่น เอาไปถมที่ลุ่ม แต่ถ้าเป็นการกำจัดขยะมูลฝอยด้วยวิธีการเผา นอกจากจะมีเถ้าเป็นกากเหลืออยู่อาจจะมีวัตถุบางชนิดที่ไม่ไหม้เหลืออยู่ เช่น เศษแก้วและขวด เศษอิฐและหิน กระป๋อง และเศษโลหะ เป็นต้น ซึ่งจะต้องนำไปกำจัดต่อไป

4. ขยะมูลฝอยจากอุตสาหกรรม (Industrial Refuse) หมายถึง เศษวัสดุที่เกิดจากกระบวนการผลิตของโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งต้องใช้วัตถุดิบชนิดต่าง ๆ ในการผลิตและจะมีเศษของวัตถุดิบที่เป็นของแข็งที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์อีก ถูกทิ้งหรือปล่อยออกมากลายเป็นขยะมูลฝอยอุตสาหกรรม ดังนั้น ลักษณะของขยะมูลฝอยดังกล่าวจึงขึ้นอยู่กับชนิดของวัตถุดิบที่นำมาใช้ในการผลิต

5. ซากสัตว์ (Dead Animals) หมายถึง ซากสัตว์เลี้ยงชนิดต่าง ๆ เมื่อตายลงจำเป็นจะต้องได้รับการเก็บและกำจัดอย่างถูกต้อง เพราะนอกจากจะเกิดเป็นเหตุรำคาญแล้ว ยังอาจจะเป็นแหล่งเชื้อโรคได้อีกด้วย โดยเฉพาะซากสัตว์ที่มีขนาดใหญ่ เช่น แมว สุนัข สุกร ม้า วัว ควาย จะมีปัญหาด้านการกำจัด ถ้าหากเป็นซากสัตว์ที่เป็นโรคจะต้องกำจัดด้วยวิธีการที่สามารถทำลายเชื้อโรคได้อย่างปลอดภัย เช่น การใช้ความร้อนฆ่าเชื้อ การเผาทำลาย และการฝัง เป็นต้น

6. ขยะมูลฝอยจากถนน (Street Refuse) หมายถึง ขยะมูลฝอยที่เก็บรวบรวมจากการกวาดหรือทำความสะอาดถนน ซึ่งจะเป็นเศษวัสดุชนิดต่าง ๆ เช่น เศษกระดาษ เปลือกผลไม้ เศษพลาสติก เศษไม้ เศษแก้ว เศษกระเบื้อง ใบไม้และกิ่งไม้ ฝุ่นละออง เศษอาหาร เป็นต้น ในขณะที่ฝนตกลงมา น้ำฝนจะไหลชะล้างขยะมูลฝอยต่าง ๆ ในถนนสู่ท่อน้ำโสโครกทำให้เกิดการอุดตันและตกตะกอน

7. ขยะมูลฝอยจากเกษตรกรรม (Agricultural Refuse) หมายถึง พวกสิ่งปฏิกูลที่อยู่ในรูปของแข็งกึ่งของเหลว (Semi Solids) ซึ่งเกิดขึ้นจากกิจกรรมด้านเกษตรกรรม เช่น เศษหญ้า ฟาง แกลบ เศษพืช เศษอาหาร มูลสัตว์ บรรจุภัณฑ์ที่ใส่สารเคมี ยาฆ่าแมลง และยาปราบศัตรูพืช เป็นต้น ซึ่งขยะมูลฝอยส่วนใหญ่จะเป็นพวกอินทรีย์วัตถุที่สามารถสลายตัวได้ ถ้าหากปล่อยทิ้งไว้โดยขาดการเก็บรวบรวมและกำจัดให้ถูกต้อง อาจทำให้เกิดกลิ่นเหม็นเป็นเหตุรำคาญ เป็นแหล่งกักเก็บมลพิษและอาจเป็นแหล่งเพาะพันธุ์แมลงและเชื้อโรค

8. ของใช้ที่ชำรุด (Bulky Waste) หมายถึง สิ่งของเครื่องใช้หรือส่วนประกอบที่มีขนาดใหญ่ แต่มีสภาพชำรุด เสื่อมสภาพหรือหมดอายุการใช้งาน เช่น เครื่องยนต์และชิ้นส่วนของเครื่องยนต์ ยางรถยนต์ เตาหุงต้ม เฟอร์นิเจอร์ เป็นต้น

9. ซากรถยนต์ (Abandoned Vehicles) หมายถึง รถยนต์นั่ง รถบรรทุก และยานพาหนะเก่าหรือชำรุด ซึ่งไม่ต้องการจะซ่อมแซมให้สามารถใช้งานได้อีก รกรุงรังอาจเป็นที่อยู่อาศัยของหนูและแมลง ทำให้ชุมชนขาดความสวยงามลงไป

10. เศษสิ่งก่อสร้าง (Construction & Demolition Wastes) หมายถึง เศษสิ่งของที่เกิดจากการก่อสร้าง และการรื้อถอนอาคารสถานที่ที่ก่อสร้าง เช่น ขี้เลื่อย เศษไม้ เศษกระเบื้อง เศษอิฐ ชิ้นส่วนและเศษโลหะ เป็นต้น

11. ขยะมูลฝอยอันตราย (Hazardous Wastes) หมายถึง ขยะมูลฝอยที่เป็นเศษสิ่งต่าง ๆ ที่มีอันตราย เช่น มีการปนเปื้อนของเชื้อโรค เศษสิ่งของที่ปนเปื้อนสารกัมมันตภาพรังสีทั้งนี้รวมถึงพวกเอกสารลับ และเอกสารสำคัญที่ต้องทำลายทิ้ง ขยะมูลฝอยพิเศษจะเกิดได้จากบ้านพักอาศัย สถานพยาบาล โรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น

12. กากตะกอนของน้ำโสโครก (Sewage Treatment Residues) หมายถึง เศษดิน กรวด ทราย และวัสดุอื่น ๆ ที่มีขนาดอนุภาคเล็ก ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกากตะกอนและโคลนตม

ปริมาณของมูลฝอย (Quantity of solid wastes)

ปริมาณของมูลฝอยจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับลักษณะของแต่ละชุมชนซึ่งตามชุมชนในเขตชนบทมูลฝอยส่วนใหญ่จะเป็นมูลฝอยที่เกิดจากผลผลิตทางการเกษตรและกระบวนการกินอยู่ของแต่ละครอบครัวส่วนในเขตชุมชนเมืองมูลฝอยมีมากมายและหลากหลายตามความซับซ้อนของสังคมปริมาณมูลฝอยในแต่ละชุมชนต่างๆทั้งในเขตชนบทและในเขตเมืองมีปริมาณมูลฝอยมากขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ดังนี้ (บัญชา สุวรรณสิทธิ์, 2550 : 9)

1. ลักษณะภูมิประเทศของท้องถิ่น (Geographic location) ลักษณะภูมิประเทศของท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการเกิดมูลฝอยในชุมชนเป็นอย่างมากทีเดียวเพราะลักษณะภูมิประเทศมีส่วนสำคัญมากต่อการประกอบอาชีพหลักของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆและลักษณะภูมิประเทศยังมีผลทำให้เกิดความแตกต่างของมูลฝอยทั้งในด้านของปริมาณและองค์ประกอบเช่นในท้องถิ่นที่มีพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงเหมาะสำหรับการเพาะปลูกข้าวและพืชพันธุ์ต่างๆองค์ประกอบของมูลฝอยจึงเป็นพวกเศษหญ้าฟางข้าวในปริมาณที่มากกว่ามูลฝอยชนิดอื่นๆ เป็นต้น

2. ฤดูกาล (Season of the year) ฤดูกาลของแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันเช่นในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มี 3 ฤดูกาลแถบยุโรปมี 4 ฤดูกาลในฤดูกาลต่างๆต่างก็มีความผันแปรในเรื่องของภูมิอากาศซึ่งมีผลต่อการประกอบอาชีพของประชาชนและทำให้มีผลต่อการเกิดมูลฝอยในช่วงฤดูกาลที่แตกต่างกันออกไปด้วยเช่นในฤดูกาลที่มีการผลิตผลไม้ ออกมามากในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคมของประเทศไทยทำให้มีมูลฝอยที่เป็นพวกเศษอาหารเปลือกผลไม้ต่างๆ เช่นเปลือกทุเรียนเปลือกเงาะและเปลือกมังคุดมากเป็นต้นหรือในช่วงของฤดูร้อนซึ่งเป็นช่วงของฤดูกาลที่มีการท่องเที่ยวพักผ่อนตามสถานที่ต่างๆทำให้มูลฝอยในสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆเป็นพวกเศษกระดาษพลาสติกมากเป็นต้น

3. ลักษณะอุปนิสัยของประชาชนในท้องถิ่น (Characteristic of population) ลักษณะอุปนิสัยของประชาชนในท้องถิ่นจะมีผลต่อการเอาใจใส่ในการเก็บและกำจัดมูลฝอยถ้าผู้ที่มีความรักสะอาดและรักความเป็นระเบียบเรียบร้อยก็มักจะมีการเก็บรวบรวมมูลฝอยให้เป็นที่ไม่ทิ้งเกลื่อน

กลาดปริมาณของมูลฝอยก็จะม้น้อยแต่ถ้าหากไม่รักษาความสะอาดทิ้งเศษกระดาษสิ่งของต่างๆ เคลื่อนกลาดก็ทำให้มูลฝอยมีปริมาณมากขึ้น

4. สถานะการดำรงชีพของประชาชน (Standard Living) สถานะการดำรงชีวิตของประชาชนเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการเกิดมูลฝอยทั้งในด้านปริมาณและองค์ประกอบเนื่องจากถ้าหากกลุ่มประชาชนที่มีกำลังทรัพย์มากพอที่จะจับจ่ายซื้อสิ่งของได้มากก็ย่อมเป็นผลทำให้ปริมาณมูลฝอยมาก องค์ประกอบของมูลฝอยก็มีความแตกต่างกันได้มากมายอาจมีทั้งมูลฝอยที่เป็นชิ้นใหญ่ เช่นเฟอร์นิเจอร์เครื่องเสียงอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ เป็นต้นซึ่งสิ่งเหล่านี้ในบางชุมชนที่มีรายได้ต่ำอาจกลับไปซ่อมแซมแล้วนำกลับมาใช้เป็นประโยชน์ได้อีกเป็นการลดปริมาณมูลฝอยในชุมชนได้อีกด้วย

5. สภาพชุมชน (Community condition) ถ้าหากสภาพชุมชนเป็นชุมชนหนาแน่นการคมนาคมไม่ดีการจัดการมูลฝอยตั้งแต่การเก็บรวบรวมการขนลำเลียงการจัดไม่ดีไม่สะดวกและทั่วถึงทำให้ปริมาณมูลฝอยเพิ่มทวีมากขึ้นถ้าหากชุมชนเป็นศูนย์การค้าขายเศษสิ่งของที่เหลือทิ้งจากการซื้อขายก็มีปริมาณมากขึ้นถ้าชุมชนนั้นเป็นชุมชนของเขตอุตสาหกรรมมูลฝอยส่วนใหญ่จะเป็นของเหลือใช้จากโรงงานอุตสาหกรรม

6. จำนวนประชากร (Population) มูลฝอยมีความผันแปรไปตามจำนวนประชากรในชุมชน กล่าวคือถ้าจำนวนประชากรมากปริมาณมูลฝอยจะมีมากตามด้วย

7. ความถี่ของการบริการเก็บรวบรวมมูลฝอย (Frequency of collection) ความถี่ของการบริการเก็บรวบรวมมูลฝอยมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดปริมาณมูลฝอยมากหรือน้อยได้อย่างมากทีเดียว เพราะถ้าหากมีการบริการเก็บมูลฝอยถี่ก็ย่อมทำให้ปริมาณมูลฝอยมากแต่ถ้าหากมีการบริการเก็บรวบรวมมูลฝอยไม่บ่อยทำให้มีปริมาณมูลฝอยที่เก็บรวบรวมไว้ในบ้านตักค้างอยู่มากทำให้มีความพยายามที่จะนำมูลฝอยที่เกิดขึ้นซึ่งไม่มีที่เก็บกักพอเพียงกลับไปใช้ประโยชน์อื่น เช่นการนำเศษอาหารไปเลี้ยงสัตว์เลี้ยงการกำจัดเศษใบไม้ใบหญ้าด้วยการเผากลางแจ้งเป็นต้น ทำให้ปริมาณมูลฝอยลดน้อยลง

8. กฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับ (Legislation) กฎหมายหรือกฎระเบียบของรัฐหรือองค์กรท้องถิ่นกำหนดขึ้นเพื่อบังคับใช้กับชุมชนในเรื่องการจัดการมูลฝอยมีบทบาทสำคัญต่อทั้งปริมาณและองค์ประกอบของมูลฝอยเช่นถ้ามีการออกกฎหมายข้อบังคับไม่ให้มีการใช้โฟมในการบรรจุอาหารก็จะไม่ทำให้มูลฝอยมีโฟมอยู่มากมายดังเช่นทุกวันนี้หรือมีการออกกฎหมายไม่ให้จำนวนประชาชนทิ้งมูลฝอยในที่สาธารณะโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแหล่งน้ำลำธารก็จะทำให้มูลฝอยที่เก็บรวบรวมได้มีปริมาณมากขึ้น

ผลกระทบที่เกิดจากมูลฝอย

มูลฝอยก่อให้เกิดปัญหาต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทั้งในด้านสุขภาพอนามัยของประชาชน ด้านเศรษฐกิจและสังคมและก่อให้เกิดปัญหาสภาวะมลพิษสิ่งแวดล้อมต่างๆ ดังนี้

1. เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม (Pollution) มูลฝอยเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดมลพิษทางสิ่งแวดล้อมต่างๆดังต่อไปนี้

1.1 มลพิษทางน้ำการทิ้งมูลฝอยลงใน แม่น้ำลำคลอง ทะเลการกองบนดินและการฝังกลบยังไม่ถูกหลักเทศบาลทำให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพของน้ำผิวดินหรือน้ำใต้ดินได้และผลกระทบจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของมูลฝอยลักษณะทางภูมิศาสตร์ของบริเวณนั้นๆ

1.2 มลพิษทางดินการทิ้งมูลฝอยกองบนดินการฝังกลบมูลฝอยโดยไม่ถูกวิธีจะทำให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพของดินผลกระทบจะมากหรือน้อยขึ้นกับองค์ประกอบของมูลฝอย

1.3 มลพิษทางอากาศเกิดจากการเผามูลฝอยที่อุณหภูมิไม่ถึงจุดที่ทำให้เกิดการเผาไหม้ที่สมบูรณ์เช่นการเกิดก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์และควันจากการเผามูลฝอยทั่วไป

2. แหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรคและแหล่งนำโรค (Breeding places) มูลฝอยจะถูกย่อยสลายโดยจุลินทรีย์หลายชนิดทั้งที่ก่อให้เกิดโรคและไม่ก่อให้เกิดโรคมียมีระยะเวลาการหมักหมมของมูลฝอยมากขึ้นจำนวน จุลินทรีย์ ก็ต้องเพิ่มมากขึ้นด้วยที่ทิ้งมูลฝอยจึงเป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรคที่สามารถแพร่กระจายสู่สิ่งแวดล้อมได้ในขณะเดียวกันสัตว์และแมลงนำโรคบางชนิดเช่นแมลงวันแมลงสาบหนูก็อาศัยกองมูลฝอยเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยแหล่งอาหารและแหล่งเพาะพันธุ์ซึ่งสัตว์เหล่านี้เป็นพาหนะนำโรคไปสู่คนได้

3. ก่อให้เกิดเหตุรำคาญ (Nuisance) ความรำคาญของมูลฝอยเกิดจากกลิ่นเหม็นที่เกิดจากการเน่าเปื่อยของมูลฝอยนอกจากนี้แมลงวันแมลงสาบหนูยังก่อให้เกิดความรำคาญรบกวนความสุขของประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงได้

4. ก่อให้เกิดอุบัติเหตุ (Accident risk) มูลฝอยแห้งบางชนิดสามารถเป็นเชื้อเพลิงได้ดีหากไม่มีความระมัดระวังอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินได้การเกิดน้ำท่วมขังจากการที่มูลฝอยไปอุดตันท่อหรือระบายน้ำหรือการได้รับบาดเจ็บจากเศษแก้วเศษโลหะที่มีอยู่ทั่วไปบาดหรือทิ่มตำตามร่างกายได้

5. การสูญเสียทางเศรษฐกิจ (Economic loss) มูลฝอยที่เพิ่มมากขึ้นทำให้ต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายในการเก็บรวบรวมการขนถ่ายและการกำจัดถ้าหากมีการจัดการที่ไม่เหมาะสมก็เป็นผลที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมได้อีกด้วย

6. ขาดสุนทรียภาพ (Aesthetics) มูลฝอยที่ถูกทิ้งกระจายให้เคลื่อนกลาตามพื้นผิวดิน และผิวน้ำจะทำให้บริเวณดังกล่าวขาดความสวยงามไม่น่าดูเป็นการทำลายความเป็นสง่าราศีของบ้านเมืองและของประเทศชาติได้

7. เกิดการเสี่ยงต่อสุขภาพ (Health risk) ชุมชนที่ขาดการจัดการมูลฝอยที่ดีและเหมาะสม ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของเทศบาลจะทำให้ประชาชนในชุมชนเสี่ยงต่อการเกิดโรคต่างๆได้ง่ายเช่น โรคทางเดินอาหารที่เกิดจากเชื้อแบคทีเรียและพยาธิต่างๆเนื่องจากมีแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์และแมลงนำโรคเป็นพาหะ

นอกจากนี้ (ถ้าศักดิ์ ชวนิชย์ อ้างในดวงเด่น ศรีบุรี : 2547) กล่าวว่าปัญหาจากสิ่งแวดล้อมจากขยะ เนื่องจากเมื่อมีขยะเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก แต่ชุมชนไม่สามารถเก็บขนและกำจัดขยะมูลฝอยได้อย่างหมดจดหรือจัดการได้อย่างถูกสุขลักษณะ ดังนั้นขยะมูลฝอยจึงเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมคือ

1. อากาศเสีย (Air Pollution) เกิดจากการเผาขยะมูลฝอยกลางแจ้ง ก่อให้เกิดควันและสารพิษทางอากาศทำให้ คุณภาพอากาศเสื่อมโทรม

2. น้ำเสีย (Water Pollution) เกิดจากกองขยะมูลฝอยบนพื้น เมื่อฝนตกลงมาบนกองขยะมูลฝอยจะเกิดน้ำเสีย มีความสกปรกมาก ซึ่งจะไหลลงสู่แหล่งน้ำ ทำให้เกิดภาวะมลพิษของแหล่งน้ำ

3. แหล่งพาหะนำโรค (Breeding Places) เกิดจากการกองขยะมูลฝอยบนพื้นเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของหนูและแมลงวัน เป็นต้น ซึ่งเป็นพาหะนำโรคติดต่อทำให้มีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน

4. เหตุรำคาญและความไม่น่าดู (Nuisance and Esthetics) เกิดจากการเก็บขนขยะมูลฝอยไม่หมด รวมทั้งการกองขยะมูลฝอยบนพื้น ซึ่งจะส่งกลิ่นเหม็นรบกวนประชาชนและเกิดภาพไม่สวยงาม ไม่เป็นสุนทรียภาพ นอกจากปัญหาล้างแฉะแล้ว ขยะมูลฝอยยังเป็นการสำคัญสำหรับปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยของหน่วยงานที่รับผิดชอบซึ่งจะต้องเพิ่มบุคลากร เพิ่มงบประมาณ อุปกรณ์ในการจัดการขยะมูลฝอย รวมทั้งการให้ความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยีแก่เจ้าหน้าที่และประชาชนเพิ่มมากขึ้นตามการเพิ่มขึ้นของจำนวนขยะมูลฝอย

การจัดการขยะมูลฝอย

การกำจัดขยะมูลฝอยมีหลายวิธีขึ้นกับข้อจำกัดด้านสถานที่ งบประมาณ อุปกรณ์ เครื่องมือ ปัจจุบันนิยมใช้กันทั่วไป 5 วิธี คือ (ชรัตน์ รุ่งเรืองศิลป์ อ้างในสมสมาน อาษารัฐ, 2548 :34)

1) การถม (Dumping) คือ การนำขยะไปเทกองในที่ที่กำหนดและปล่อยให้ย่อยสลายโดยกระบวนการทางธรรมชาติ

2) การฝังกลบ (Sanitary Landfill) คือ วิธีการนำขยะมูลฝอยมาฝัง และใช้เครื่องจักรบดอัดให้ยุบตัวลงแล้วใช้ดินกลบทับ แล้วบดอัดให้แน่นอีกครั้ง

3) การเผา (Burning) เป็นการกำจัดขยะมูลฝอยโดยใช้ความร้อนสูง

4) การหมักมูลฝอยเพื่อทำปุ๋ย (Composition) เป็นขบวนการทางชีววิทยาของจุลินทรีย์เข้ามาย่อยสลายอินทรีย์วัตถุในขยะมูลฝอย

5) การคัดแยกขยะมูลฝอยเพื่อหมุนเวียนกลับมาใช้ประโยชน์ (Recycle) เป็นการนำวัสดุต่างๆ มาใช้ประโยชน์ใหม่อีกครั้งด้วยกระบวนการหลอม ต้ม และอื่น

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2542, 5-7) ได้กล่าวถึงวิธีการและขั้นตอนการดำเนินงานในการจัดการขยะมูลฝอยที่สำคัญได้แก่

1. การเก็บรวบรวมโดยเริ่มตั้งแต่การเก็บขยะมูลฝอยใส่ไว้ในภาชนะไปจนถึงการรวบรวมขยะมูลฝอยจากแหล่งต่างๆ แล้วนำไปใส่ยานพาหนะ เพื่อที่จะขนถ่ายต่อไปยังแหล่งกำจัดหรือทำประโยชน์อื่นๆ แล้วแต่กรณี

2. การขนส่ง เป็นการนำขยะมูลฝอยที่เก็บรวบรวมจากชุมชนใส่ในยานพาหนะ แล้วนำไปยังสถานที่กำจัดหรือทำประโยชน์อย่างอื่น ซึ่งอาจเป็นการขนส่งโดยตรงจากแหล่งกำเนิดหรืออาจขนไปพักรวมไว้ที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งเรียกว่า สถานีขนถ่ายก็ได้

3. การแปรสภาพ เป็นวิธีการที่จะทำให้ขยะมูลฝอยสะดวกต่อการเก็บ หรือนำไปใช้ทำประโยชน์อย่างอื่น การแปรสภาพอาจทำได้โดยการบดอัดเป็นก้อน คัดแยกเอาส่วนที่ใช้ประโยชน์ได้ออกไปใช้ทั้งโดยตรงและทางอ้อม

4. การกำจัดหรือทำลาย เป็นวิธีการกำจัดขั้นสุดท้าย เพื่อให้ขยะมูลฝอยนั้นๆ ไม่ก่อให้เกิดปัญหามลพิษ ต่อสภาพแวดล้อม อันมีผลกระทบต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ของมนุษย์

การกำจัดทำได้หลายวิธี แต่วิธีที่ถูกต้องสูงสุดสมควรมีลักษณะดังนี้

1. ไม่ทำให้เป็นแหล่งอาหารหรือแหล่งเพาะพันธุ์ของสัตว์และแมลงนำโรค เช่น หนู แมลงวัน ยุง แมลงสาบ และสุนัขเป็นต้น
2. ไม่ทำให้เกิดการปนเปื้อนแก่แหล่งน้ำ ทั้งแหล่งน้ำผิวดินและแหล่งน้ำใต้ดิน
3. ไม่ทำให้เกิดมลพิษแก่สภาพแวดล้อม
4. ไม่ทำให้เป็นเหตุแห่งความรำคาญอันเนื่องมาจากเสียง กลิ่น คว้น ผง และฝุ่นละออง
5. ไม่ทำให้เสื่อมเสียทัศนียภาพ

การจัดการขยะมูลฝอยสำหรับชุมชนทั่วไป ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนดังนี้

1. การทิ้งมูลฝอย การทิ้งมูลฝอยได้แก่กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการที่ผู้ทิ้งเห็นว่าวัสดุชิ้นใด ๆ นั้นไม่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ได้อีกต่อไปแล้วจึงทิ้งไปหรือเก็บรวบรวมไว้เพื่อกำจัดต่อไป ในปัจจุบันยังไม่มี การเข้มงวดในการควบคุมการทิ้งมูลฝอยแต่คาดว่าในอนาคตเมื่อทรัพยากรทางธรรมชาติซึ่งเป็นวัตถุดิบในการผลิตหายากขึ้นและมีราคาที่สูงอาจจะต้องพิจารณาควบคุมการทิ้งมูลฝอยกันมากขึ้น โดยผู้รับผิดชอบในการจัดการมูลฝอยต้องประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้มองเห็นประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจของการนำวัสดุที่ใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่และควรแนะนำให้มีการแยกประเภทของวัสดุที่จะนำกลับมาใช้ใหม่กับวัสดุที่ไม่ต้องการใช้เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการจัดการ และการควบคุมการทิ้งมูลฝอยเป็นส่วนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของการจัดการมูลฝอยเพราะปริมาณของมูลฝอยที่ต้องการกำจัดอันรวมหมายถึงค่าใช้จ่ายเพื่อการจัดการมูลฝอยนั้นจะมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับความสามารถในการควบคุมกิจกรรมนี้

2. การจัดการมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิด ในส่วนนี้จะมุ่งความสนใจไปที่มูลฝอยที่เกิดจากชุมชนมากกว่ามูลฝอยที่เกิดจากแหล่งอื่นเพราะมูลฝอยส่วนนี้ประกอบด้วยมูลฝอยมากมายหลายชนิดปะปนกันอยู่และเกิดขึ้นในแหล่งที่คนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่ของผู้คนอาศัยกันอยู่อย่างหนาแน่นไม่มีพื้นที่เพียงพอที่เก็บมูลฝอยที่เกิดขึ้นได้และไม่สามารถขนย้ายมูลฝอยไปกำจัดในเวลาอันควรได้ก่อให้เกิดการเน่าเหม็นภาพไม่น่าดูและอาจมีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนในชุมชนนั้นๆ ได้โดยส่วนใหญ่แล้วในการจัดการมูลฝอย ณ แหล่งเกิดเป็นการจัดหาภาชนะเก็บรวบรวมมูลฝอยภายในครัวเรือนจะอยู่ในความรับผิดชอบของผู้อาศัยเอง หรือในกรณีที่เป็นอาคารใหญ่ๆ อยู่รวมกันหลายครัวเรือนเจ้าของอาคารจะต้องเป็นผู้จัดหาภาชนะตั้งไว้ในที่เหมาะสมด้วย เนื่องจากส่วนของการจัดการมูลฝอยส่วนนี้มีผลต่อความเป็นอยู่ของประชาชนโดยตรงจึงต้องมีการออกแบบภาชนะเก็บรวบรวมมูลฝอยให้มีขนาดและรูปแบบที่เหมาะสมในการดำเนินงานเพื่อจะเชื่อมโยงต่อส่วนอื่นของการจัดการมูลฝอยด้วย

3. การเก็บรวบรวมมูลฝอยในชุมชน การเก็บรวบรวมมูลฝอยในชุมชนเป็นการเก็บรวบรวมมูลฝอยจากที่ต่างๆ ภายในชุมชนเพื่อนำไปกำจัดกำจัดมี 3 แบบคือ

1) เทศบาลจัดทำเองโดยทั่วไปเทศบาลจะจัดหน่วยงานรับผิดชอบในการเก็บรวบรวมและกำจัดมูลฝอยเองซึ่งส่วนมากมักจะเป็นเขตเมืองข้อดีของวิธีนี้คือมีความสะดวกในการควบคุมการกำจัดมูลฝอยมากกว่าวิธีอื่น

2) การจ้างบุคคลหรือนิติบุคคลให้ดำเนินการแทนและเทศบาลมีหน้าที่ควบคุมการทำงาน ของเอกชนนั้นๆ

3) ชุมชนดำเนินการด้วยตนเองวิธีนี้เหมาะสมสำหรับชุมชนที่กระจายกระจายเป็นหน้าที่ของแต่ละครัวเรือนที่จะต้องทำเพราะไม่มีหน่วยงานรับผิดชอบโดยทั่วไปมูลฝอยที่เกิดขึ้นจากที่อยู่อาศัยมีปริมาณไม่มากนักและมักเป็นมูลฝอยผสมส่วนใหญ่มูลฝอยสดจำพวกเศษอาหารมักจะแยกเก็บไว้ต่างหากเพื่อนำไปเลี้ยงสัตว์

4. การกำจัดมูลฝอย การกำจัดมูลฝอยที่ถูกหลักสุขลักษณะมี 3 วิธี ได้แก่

1) การเผาเป็นระบบที่ใช้จัดการความเป็นพิษของมูลฝอยหรือทำให้มูลฝอยหมดอันตรายและลดปริมาณมูลฝอยโดยใช้เตาเผาที่อุณหภูมิไม่ต่ำกว่า 800 องศาเซลเซียสเพื่อให้เกิดการเผาไหม้อย่างสมบูรณ์และต้องมีระบบการกำจัดมลพิษไอเสียก่อนระบายออกทางปล่องวิธีนี้เหมาะสำหรับกำจัดมูลฝอยติดเชื้อ

2) การหมักทำปุ๋ยวิธีนี้จะใช้กำจัดมูลฝอยที่สามารถย่อยสลายได้โดยทำมูลฝอยให้มีขนาดเล็กลงก่อนนำไปหมักให้สลายตัวทางชีวเคมีเพื่อให้กลายเป็นปุ๋ย

3) การฝังกลบแบบถูกสุขลักษณะเป็นการกำจัดมูลฝอยโดยการบดอัดด้วยเครื่องจักรกลเพื่อให้มูลฝอยยุบตัวหรือมีความหนาแน่นมากขึ้นเสร็จแล้วทำการบดอัดปิดทับผิวมูลฝอยนั้นด้วยวัสดุถมกลบและสามารถปลูกต้นไม้บนดินชั้นสุดท้ายได้

การกำจัดมูลฝอยในเขตเมือง

การกำจัดมูลฝอยในเขตเมืองแต่ละแห่งมีวิธีการกำจัดที่แตกต่างกันออกไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณและองค์ประกอบของมูลฝอยแต่ละชุมชนซึ่งจะแปรผันโดยตรงกับจำนวนพลเมืองในชุมชนนั้นรวมทั้งองค์ประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเช่นสภาพทางเศรษฐกิจสังคมฯตามปกติวิธีการกำจัดมูลฝอยที่เหมาะสมในเขตเมืองที่มีประชากรหนาแน่นมากจะใช้วิธีการกำจัดมูลฝอยมากกว่า 1 วิธีเช่นการฝังกลบแบบถูกหลักสุขลักษณะการเผาและการหมักทำปุ๋ยส่วนในเขตชุมชนที่มีประชากรหนาแน่นน้อยวิธีที่กำจัดมูลฝอยที่เหมาะสมที่สุดคือการฝังกลบแบบถูกหลักสุขภิบาลเพราะสามารถกำจัดมูลฝอยผสมโดยไม่ต้องแยกและสามารถหาพื้นที่ได้ง่าย

การกำจัดมูลฝอยในเขตชนบท

วิธีการกำจัดมูลฝอยสำหรับครัวเรือนในเขตชนบทที่มักใช้กันเป็นประจำคือ

1. การเผาส่วนใหญ่เป็นการกองมูลฝอยไว้บนพื้นและเผากลางแจ้งเป็นวิธีการกำจัดมูลฝอยที่ไม่ถูกหลักสุขลักษณะ

2. การฝังโดยเฉพาะมูลฝอยจำพวกที่ย่อยสลายได้ง่ายเช่นซากสัตว์เศษอาหารพืชผัก ฯลฯ ส่วนใหญ่ชาวบ้านในชนบทนิยมนำไปฝังดินซึ่งนับว่าเป็นวิธีหนึ่งที่เหมาะสมสามารถช่วยลด

ปัญหาได้อย่างดี

3. การหมักทำปุ๋ยโดยการนำมูลฝอยจำพวกอินทรีย์วัตถุต่างๆมาเทรวมกันไว้ในหลุมที่เตรียมไว้ทับหน้าด้วยปูนขาวหนาประมาณ 1 นิ้วปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 1 – 6 เดือนเพื่อให้เกิดการย่อยสลายตามธรรมชาติ หลังจากนั้นก็นำอินทรีย์วัตถุเหล่านี้มาใช้แทนปุ๋ยวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นการลดค่าใช้จ่ายการซื้อปุ๋ยวิทยาศาสตร์ของเกษตรกรการแปรสภาพและการใช้ประโยชน์จากมูลฝอยการแปรสภาพและการใช้ประโยชน์จากมูลฝอยเป็นแนวทางการนำมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่เพื่อเป็นการประหยัดทรัพยากรและเป็นการลดปริมาณมูลฝอยที่เกิดขึ้นในชุมชน

นอกจากนี้ยังเป็นการกำจัดมูลฝอยที่ได้ผลอีกวิธีหนึ่ง (เสน่ห์ แสงเงิน, 2541: 14)

1. การนำวัสดุที่ได้จากมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่คือการนำมูลฝอยที่สามารถคัดแยกได้เช่น พลาสติกกระดาษไม้โลหะแก้วและอะลูมิเนียมที่เหลือจากการอุปโภคกลับมาใช้ใหม่โดยต้องผ่านกระบวนการเปลี่ยนรูปใหม่หรือไม่เปลี่ยนรูปก็ได้

2. การแปรรูปเพื่อหาพลังงานได้แก่การนำมูลฝอยประเภทที่สามารถเปลี่ยนเป็นพลังงานความร้อนหรือเปลี่ยนเป็นรูปก๊าซชีวภาพเช่น ไม้กระดาษพลาสติก ฯลฯ โดยการเผามูลฝอยให้เกิดความร้อนและนำพลังงานความร้อนที่ได้มาผลิตกระแสไฟฟ้า

3. การนำมูลฝอยไปปรับสภาพหรือปรับปรุงให้มีประโยชน์ต่อการบำรุงรักษาดินหรือการถมที่ลุ่มต่างๆได้แก่การทำปุ๋ยหมักจากมูลฝอยหรือการถมที่ดิน

การจัดการขยะมูลฝอยในบ้านเรือน

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (อึ้งใน อัมพร นิมิตาภภูมิ , 2550 : 9) กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงาน ของทางราชการ ที่มีหน้าที่โดยตรงต่อการดำเนินการเผยแพร่ข้อมูลการขยายความรู้การสร้าง จิตสำนึก เพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในด้านต่างๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับขยะมูลฝอยได้มีการสร้างยุทธศาสตร์และวิธีการเพื่อเผยแพร่ข้อมูลในการสร้างความเข้าใจในหมู่ประชาชนด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

1. ลดการขนขยะมูลฝอยเข้าบ้าน เช่น ถูพลาสติก ถูกระดาษ กระดาษห่อของ โฟม หนังสือพิมพ์ ฯลฯ ยกเว้นในกรณีที่เป็นจริง ๆ เพราะว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดขยะมูลฝอย

2. นำสิ่งของที่ใช้แล้วกลับมาใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่า หรือนำสิ่งของที่ไม่ใช้แล้วนำกลับมาหมุนเวียนตัดแปลงใช้ประโยชน์อีก เช่น ถูพลาสติก ถูกระดาษที่ไม่เปราะเปื้อนให้เก็บไว้ใช้ใส่ของอีก ส่วนขวดแก้ว ขวดพลาสติก และกระป๋องเครื่องดื่ม ก็สามารถนำมาตัดแปลงใช้ประโยชน์ได้อีก สำหรับกระดาษที่ใช้ในสำนักงานชนิดสีขาวสามารถนำกลับมาใช้อีกด้านหนึ่งได้

3. การใช้ผลิตภัณฑ์ชนิดเติม หรือที่เรียกว่า รีฟิล ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากจะราคาถูกแล้วยังเป็นการลดบรรจุภัณฑ์หีบห่อในส่วนที่เป็นขยะมูลฝอยภายในบ้านได้ด้วย นอกจากนี้ ยังเป็นการลดต้นทุนในการใช้ทรัพยากรจำนวนมากในการผลิต อันเป็นการช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมโดยทางอ้อมได้อีกด้วย

4. พยายามหลีกเลี่ยงการใช้โฟม และพลาสติกถ้าเป็นไปได้ไม่ควรใช้เลยจะดีกว่า เพราะต้องใช้เวลาในการย่อยสลายนานนับสิบปี ควรใช้ถุงผ้าหรือใส่ตะกร้า สำหรับใส่ของแทนการใช้ถุงพลาสติกจะดีกว่า และสามารถใช้ได้หลายครั้งเป็นการช่วยลดปริมาณขยะมูลฝอยจากถุงพลาสติก

5. แยกประเภทมูลฝอยภายในบ้าน เพื่อสะดวกแก่ผู้เก็บขนและยังสามารถนำขยะมูลฝอยบางชนิดไปขายเป็นการเพิ่มรายได้อีกด้วย

6. การแปรสภาพขยะมูลฝอยให้เป็นปุ๋ย ขยะมูลฝอยที่ย่อยสลายได้ เช่น เศษพืชผัก ใบไม้ สามารถนำมาหมักทำปุ๋ยใส่ต้นไม้และบำรุงดิน เป็นการลดการซื้อปุ๋ยเคมี

7. การลดปริมาณขยะมูลฝอยอันตรายในบ้าน อาจทำได้โดยการรักษาความสะอาด ภายในบ้าน ซึ่งนอกจากจะทำให้บ้านเรือนสวยงามเป็นระเบียบแล้วยังป้องกันสัตว์พาหนะที่น่าเชื่อ โรคจากขยะมูลฝอยมาสู่คนได้ด้วย นอกจากนี้ เพื่อเป็นการลดการทิ้งหลอดฟลูออเรสเซนต์ที่เป็นพิษ ควรจะเลือกใช้หลอดประหยัดไฟชนิดคอม ซึ่งนอกจากมีอายุการใช้งานที่ยาวนาน มากกว่าแล้ว ยังช่วยในการประหยัดไฟและลดค่าใช้จ่ายได้อีกด้วย

8. การเก็บรวบรวมขยะมูลฝอยภายในบ้านให้เรียบร้อย ใส่ในภาชนะที่ถูกสุขาภิบาล เพื่อความสะดวกแก่พนักงานเก็บขน และขยะมูลฝอยที่เป็นเศษอาหารควรเก็บรวบรวมใส่ถุงให้เรียบร้อย เพื่อจะสะดวกในการขนย้าย ไม่หกเลอะเทอะ สกปรกและก่อให้เกิดกลิ่นเหม็นในระหว่างรอพนักงาน มาเก็บรวบรวม

9. การสร้างความตระหนักหรือจิตสำนึกให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล ก่อนที่จะทำอะไรก็ตามจะมีผลกระทบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติหรือไม่

การนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์

ขยะมูลฝอยที่ถูกปล่อยออกจากแหล่งกำเนิดประเภทต่างๆ จะมีส่วนประกอบแต่อย่างของขยะที่แตกต่างกัน มีส่วนประกอบของขยะหลายอย่างที่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ ดังจะเห็นได้จากมีกระบวนการรับซื้อขยะในรูปแบบต่างๆ เช่น เศษกระดาษ ขวดแก้ว เศษโลหะ เป็นต้น และในปัจจุบันยังได้มีการรับซื้อขยะชิ้นใหญ่โดยการใช้อิฐบรรทุกขนาดเล็กแล้วไปตามบ้านพักอาศัยเพื่อขอรับซื้อ ผู้ยื่นเก่า พัดลมเก่า แม้แต่ที่นอนหมอนเก่า การนำส่วนประกอบของขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์นี้ ถือเป็นการจัดการขยะมูลฝอยอีกวิธีการหนึ่ง เป็นการช่วยลดปริมาณขยะ

อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติในทางอ้อมอีกด้วย การนำขยะมูลฝอยกลับไปใช้ประโยชน์นี้แบ่งอย่างกว้างๆ ออกเป็น 3 วิธีการ (ชนินทร์ เลิศคนาวณิชกุลและภัทรา ปัญญวัฒน์กิจ, เอกสารประกอบการบรรยายโครงการฟิสกซ์และวิศวกรรม : 8 ธ.ค. 2547) คือเพื่อเป็นวัตถุดิบในการอุตสาหกรรม เพื่อเป็นเชื้อเพลิงหรือการผลิตพลังงานและเพื่อปรับสภาพดิน

1. การนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้เป็นวัตถุดิบในการอุตสาหกรรม

ส่วนประกอบของขยะมูลฝอยหลายอย่าง ที่สามารถนำกลับมาใช้เป็นวัตถุดิบในการอุตสาหกรรมได้แก่ เศษกระดาษ แก้ว โลหะ ยางรถยนต์ ตัวอย่างเช่น กระดาษหนังสือพิมพ์นำไปหลอมกลับมาทำเป็นกระดาษพิมพ์สำหรับพิมพ์หนังสือพิมพ์ใหม่ กระดาษแข็งนำมาหลอมกลับมาทำแผ่นใยไม้อัด หรือทำวัสดุผนังหลังคา เศษแก้วนำมาหลอมผลิตแก้วใหม่ ขวดเครื่องดื่มนำไปผ่านกรรมวิธีการล้างให้สะอาด แล้วใส่เครื่องดื่มเพื่อออกจำหน่ายใหม่ เหล่านี้นับว่าเป็นการลดปริมาณขยะมูลฝอยและอนุรักษ์ไว้ซึ่งทรัพยากร

2. การนำขยะมูลฝอยมาใช้เป็นเชื้อเพลิงหรือเพื่อการผลิตพลังงาน

ในการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์เพื่อเป็นพลังงานนั้นสามารถกระทำได □ 2 แบบ คือ (1) การนำขยะมูลฝอยมาใช้เป็นเชื้อเพลิงในการเผาไหม้โดยตรง ขยะมูลฝอยที่สามารถนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิงโดยตรงคือ ขยะมูลฝอยทุกชนิดที่มีองค์ประกอบเป็นสารอินทรีย์ เช่น เศษกระดาษ น้ำมันหรือไขมัน เศษไม้ เป็นต้น และ(2) การนำขยะมูลฝอยมาใช้เป็นเชื้อเพลิงในการเผาไหม้โดยทางอ้อม โดยการเปลี่ยนสภาพของขยะมูลฝอยให้กลายเป็นเชื้อเพลิง เช่น การสกัดเอาน้ำมันที่มีอยู่ในขยะมูลฝอยมาใช้เป็นเชื้อเพลิง หรือการเปลี่ยนสารอินทรีย์ที่มีอยู่ในขยะมูลฝอยโดยจุลินทรีย์ในสถานะที่ไม่มีอากาศจนได้ก๊าซมีเทน ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิงได้ถ้ามีปริมาณมากพอเพียงกับความต้องการ

3. การนำขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์ในการปรับสภาพดิน

การนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ในการปรับสภาพดินนี้ ถือเป็นวิธีการเก่าแก่ที่ใช้กันมานานแล้ว และนับเป็นวิธีการที่นิยมใช้กันมากที่สุดวิธีหนึ่ง ส่วนประกอบของขยะมูลฝอยบางประเภทสามารถนำมาใช้ในการปรับสภาพดินที่เสื่อมโทรมได้ผลดี ได้แก่ มูลสัตว์ เศษหญ้า เศษพืชผัก เป็นต้น และในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนวิธีการกำจัดขยะมูลฝอยจากการกองทิ้งกลางแจ้ง มาเป็นวิธีการฝังกลบอย่างถูกหลักสุขาภิบาล (Sanitary Landfill) เป็นการกำจัดขยะมูลฝอยที่ปลอดภัยและมีประสิทธิภาพดี อีกทั้งยังช่วยในการปรับสภาพดินการนำขยะมาทำปุ๋ยใช้กับขยะที่เป็นสารอินทรีย์ ทำได้โดยเอาขยะมากองไว้ เลือกขยะที่ไม่เน่าเปื่อยออกแล้วนำมาบดให้เป็นชิ้นเล็กๆ ให้มีความชื้นประมาณร้อยละ 40-60 และควบคุมคาร์บอนกับไนโตรเจนให้มีอัตราส่วน ร้อยละ 30-

35 จากนั้นนำขยะมาหมักในถังสูงประมาณ 1.2-1.5 เมตร ปล่อยทิ้งไว้ให้สลายตัวประมาณ 2-3 สัปดาห์ จึงนำมาทำปุ๋ยได้

การจัดการขยะมูลฝอย

วรรณภา จูติธนานนท์ (2545 : 29 - 32) กล่าวว่า แนวโน้มการจัดการขยะมูลฝอยในอนาคตจะเป็นการหลีกเลี่ยง หรือลดปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น คือ การก่อให้เกิดขยะมูลฝอยน้อยลง หรือต้องลดการเสียดสีกันโดยทั่วไปการจัดการมูลฝอยมีขั้นตอนง่าย ๆ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การลดการก่อให้เกิดขยะมูลฝอย (Reduce) หรือการลดขยะ วิธีการลด ปริมาณขยะที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดคือ อย่าสร้างขยะขึ้นมา “ขยะเมื่อไม่เกิดก็ไม่ต้องกำจัด” การป้องกันไม่ให้ขยะเกิดขึ้น จึงเป็นขั้นตอนแรกสุดและสำคัญที่สุด ในกระบวนการจัดการขยะ และสามารถกระทำได้โดยการเปลี่ยนแปลงการใช้วัตถุดิบทดแทนให้เหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้ปริมาณของทรัพยากรและพลังงานที่ใช้และเกิดขยะน้อยลง ทำให้ประหยัดงบประมาณในการกำจัด ขยะมูลฝอย และของเสียที่เกิดขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 การนำผลิตภัณฑ์มาใช้ซ้ำ (Reuse) เป็นการนำวัสดุของใช้กลับมาใช้ซ้ำในรูปแบบเดิม หรือนำมาซ่อมแซมใช้ หรือใช้ทำประโยชน์อื่น ๆ อาจแบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ

- 1) ขั้นตอนในการผลิตสินค้า ควรทำให้เกิดเศษวัสดุหรือของเสียน้อยที่สุดและอาจนำวัสดุนั้นกลับเข้าไปใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตได้อีก
- 2) การนำขยะใช้แล้วมาใช้ซ้ำ เป็นการยืดอายุการใช้งานก่อนจะนำไปทิ้งเป็นขยะ เช่น การใช้กระดาษสองหน้า หรือซ่อมแซมวัสดุเพื่อนำมาใช้ต่อ

ขั้นตอนที่ 3 การนำกลับมาผลิตใหม่ (Recycle) เป็นการแยกวัสดุที่ไม่สามารถจะนำ กลับมาใช้ซ้ำออกจากขยะ และรวบรวมเป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าขึ้นใหม่ ที่รู้จักกันทั่วไปว่า “รีไซเคิล” (Recycle) ขั้นตอนนี้แตกต่างจากการนำมาใช้ซ้ำ (Reuse) คือ ขั้นตอนนี้ต้องมีการนำ วัสดุผ่านกระบวนการย่อยสลายวัสดุผสมเข้ากับวัตถุดิบผ่านกระบวนการผลิตออกเป็นผลิตภัณฑ์ ขึ้นใหม่ สำหรับขยะที่สามารถย่อยสลายได้ ก็สามารถแยกไปทำการย่อยสลาย เพื่อทำเป็น ปุ๋ยธรรมชาติ หรือย่อยสลายตามธรรมชาติ โดยมีหนอนเป็นตัวกระทำจะได้ปุ๋ยหรือดินที่มี คุณภาพสูงปราศจากสารพิษช่วยยืดอายุการใช้หลุมฝังขยะได้นานขึ้น อันตรายจากก๊าซที่เกิดจาก การหมักหมมขยะก็จะลดลงด้วย

ขั้นตอนที่ 4 การฟื้นฟูประโยชน์จากขยะ (Recovery) เป็นการดึงเอาพลังงานจากขยะ เช่น การใช้ขยะเป็นเชื้อเพลิงในการผลิตไฟฟ้าจากเตาเผาขยะ อย่างไรก็ตาม การเผาขยะจะก่อให้เกิด

มลพิษในอากาศ และการก่อสร้างเตาเผาที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสูงนั้น ต้องใช้งบประมาณสูงและไม่สามารถทำให้มลพิษหมดไปได้

ขั้นตอนที่ 5 การกำจัดขยะ (Residue Disposal) ขยะที่เหลือจากการผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ทั้ง 4 มาแล้วจึงจะต้องมีการกำจัดอย่างถูกวิธี ซึ่งถือเป็นขั้นสุดท้ายของกระบวนการกำจัดขยะ

การจัดการขยะมูลฝอยและนำกลับมาใช้ใหม่

การจัดการขยะมูลฝอยของประเทศไทยที่ผ่านมาโดยทั่วไปมักที่จะมุ่งเน้นถึงการหาเทคโนโลยี และเครื่องมือในการกำจัดขยะมูลฝอย ซึ่งปัจจุบันมีอยู่ 3 วิธี คือ การทำปุ๋ยหมัก การฝังกลบ การเผา ซึ่งวิธีการดังกล่าวไม่สามารถที่จะจัดการขยะมูลฝอยได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ มักจะมีปัญหาหรือผลกระทบตามมา เช่น ปัญหาของกลิ่นรบกวน แหล่งน้ำผิวดินมีคุณภาพเสื่อมโทรมการต่อต้านไม่ให้มีการสร้างสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยจากประชาชน เป็นต้น ดังนั้น วิธีการที่จะช่วยให้การจัดการขยะมูลฝอยเป็นไปอย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพก็คือ ให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอันตรายและปัญหาที่เกิดจากขยะมูลฝอย การสร้างจิตสำนึกและทัศนคติที่ทำให้ประชาชนมีพฤติกรรมเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยอย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ ซึ่งวิธีที่ประสบความสำเร็จ คือ การลดปริมาณขยะมูลฝอยก่อนหน้านั้นคือ การให้ประชาชนผู้ทิ้งขยะมูลฝอยคัดแยกขยะก่อนทิ้งเพื่อให้ได้ขยะมูลฝอยที่จะนำไปใช้ประโยชน์ใหม่โดยใช้หลักการ 3Rs ได้แก่

Reduce หมายถึง การลดการก่อเกิดขยะมูลฝอย หรือการลดขยะมูลฝอยจากแหล่งกำเนิด (Reduce at Source) คือ พยายามมุ่งหลีกเลี่ยงหรือลดการเกิดขยะมูลฝอยหรือมลพิษที่จะเกิดขึ้น หากสามารถทำได้วิธีการลดปริมาณขยะที่มีประสิทธิภาพที่สุดก็คือ อย่าสร้างขยะมูลฝอยขึ้นมา การป้องกันไม่ให้ขยะมูลฝอยเกิดขึ้นมาหรือให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกสุดและสำคัญที่สุดในกระบวนการจัดการขยะมูลฝอยและสามารถกระทำได้โดยการเปลี่ยนแปลงการออกแบบผลิตภัณฑ์ เปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตหรือเปลี่ยนแปลงการใช้วัตถุดิบทดแทนให้เหมาะสมซึ่งจะช่วยให้สามารถลดปริมาณทรัพยากรและพลังงานที่ใช้และเกิดขยะน้อยลง

Reuse หมายถึง การนำผลิตภัณฑ์มาใช้ซ้ำ ซึ่งเป็นการนำวัสดุของใช้กลับมาใช้ในรูปแบบเดิม หรือนำมาซ่อมแซมใช้หรือนำมาใช้ประโยชน์อื่น ๆ การนำมาใช้ซ้ำอาจแบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ

1) ในขั้นตอนการผลิตสินค้า คือ พยายามทำให้เกิดเศษวัสดุหรือของเสียน้อยที่สุดหากไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ในขั้นตอนนี้ ก็สามารถนำเศษวัสดุนั้นกลับเข้าไปใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตได้ ซึ่งเป็นการลดขยะมูลฝอยที่ง่ายอีกทั้งยังได้วัตถุดิบที่ปราศจากสิ่งปนเปื้อนและเป็นการประหยัดอีกด้วย

2) การนำของใช้มาใช้ซ้ำ เป็นการยืดอายุการใช้งาน หรือใช้ประโยชน์ให้มากขึ้นก่อนนำไปทิ้งเป็นขยะ เช่น การนำขวดแก้ว ขวดพลาสติกมาใช้บรรจุนม เบียร์ น้ำอัดลม การนำกระดาษมาใช้ 2 หน้า และการนำวัสดุสิ่งของมาซ่อมแซมเพื่อสามารถใช้ต่อไปได้นาน ๆ

Recycle หมายถึง การนำกลับมาผลิตใหม่ เป็นการแยกวัสดุที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำออกจากกองขยะ และรวบรวมมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าขึ้นใหม่ หรือรู้จักกันทั่วไปว่า “รีไซเคิล” ซึ่งเป็นการแปลงผลิตภัณฑ์เพื่อใช้ใหม่ โดยการนำเข้าสู่กระบวนการที่ใช้เทคโนโลยีในระดับสูงไปใช้ในการเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์ใช้แล้วให้เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่อย่างไรก็ตาม การรับเอาหลักการ 3Rs มาใช้ไม่เพียงพอสำหรับคนไทย ควรจะมีเพิ่มอีก 2Rs คือ

Reject หมายถึง การปฏิเสธการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ยากต่อการกำจัด หรือโรงงานผู้ผลิตปฏิเสธการใช้วัตถุที่ยากต่อการกำจัด

Response หมายถึง ผู้ทิ้งขยะตอบรับที่จะปฏิบัติตามมาตรการและวิธีการกำหนดไว้เพื่อลดปริมาณขยะ

นอกจากนั้นกระบวนการการหมุนเวียนขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่ในสังคมไทยนั้นได้มีการดำเนินการมานานแล้วแต่อยู่ในรูปการขายในร้านรับซื้อของเก่าหรือรถสามล้อรับซื้อของเก่า (ชาเล้ง) โดยไม่ได้คำนึงถึงในลักษณะของการนำมาใช้ประโยชน์ นอกจากนั้นยังมีพนักงานประจำรถขยะที่รื้อค้นตามกองขยะซึ่งในปัจจุบันทุกหน่วยงานได้ให้ความสำคัญกับการหมุนเวียนขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่ทั้ง รูปแบบ Reuse และ Recycle โดยให้ประชาชนคัดแยกขยะมูลฝอยก่อนทิ้งและนำขยะมูลฝอยที่มีมูลค่าที่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้ใหม่มาใช้ใหม่ เพื่อช่วยลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติการหมุนเวียนขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่มีอยู่ด้วยกันหลายรูปแบบ ซึ่งแบ่งรูปแบบเป็นลักษณะต่าง ๆ กัน โดยในที่นี้ ได้แบ่งรูปแบบการหมุนเวียนขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่ (วสันต์ เอารัตน์, 2537 : 33) ออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

1) การใช้ซ้ำ (Reuse) เป็นรูปแบบการนำบรรจุภัณฑ์กลับมาใช้ใหม่ในลักษณะเดิมโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปทรงเดิม สามารถทำได้โดยวิธีการคืนขวดบรรจุภัณฑ์ให้ผู้ผลิตนำกลับไปบรรจุสินค้าใหม่ โดยผู้บริโภครจะต้องเสียค่านัดจำบรรจุภัณฑ์นั้น ๆ และจะได้รับมัดจำคืน หากนำบรรจุภัณฑ์เปล่าไปคืนผู้ขาย หรือโดยวิธีให้ผู้บริโภคนำบรรจุภัณฑ์เปล่าไปทำความสะอาดและนำกลับมาที่ร้านค้าเพื่อซื้อสินค้าในลักษณะเดิม

2) การหมุนเวียนขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่โดยตรง (Direct Recycle) เป็นรูปแบบของการนำขยะมูลฝอยกลับเข้าสู่กระบวนการผลิตใหม่โดยผลผลิตที่ได้ยังคงรูปแบบเดิม เนื่องจากสินค้านั้นไม่เหมาะที่จะใช้วิธีใช้ซ้ำ หรือสินค้านั้นมีลักษณะไม่อยู่ในรูปทรงเดิม มีการแตก บิ่น หรือบุบสลาย เช่น การนำเศษขวดแก้วที่แตกไปผลิตเป็นขวดใหม่ แต่วิธีการนี้ผลิตภัณฑ์ที่ผ่านกระบวนการ

หมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่แล้ว จะมีคุณภาพด้อยกว่าผลิตภัณฑ์ใหม่ไปบ้างเนื่องจากความบริสุทธิ์จะลดลงตามการใช้งาน

3) การหมุนเวียนขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่โดยอ้อม (Indirect Recycle) คือ รูปแบบของการนำขยะมูลฝอยกลับเข้าสู่กระบวนการผลิตใหม่ โดยผลผลิตที่ได้เปลี่ยนรูปแบบใหม่ไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เปลี่ยนไปจากเดิม เช่น การนำเศษแก้วซึ่งคละก้นหลายชนิด แดกต่างทั้งสีและระดับความบริสุทธิ์ไปหลอมทำเป็นวัสดุสำหรับราดผิวถนน หรือจะเป็นการนำเอาขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์ทางด้านพลังงาน เช่น เผาเพื่อให้พลังงาน

2. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน ถือเป็นหลักการสากลที่อารยประเทศให้ความสำคัญและเป็นประเด็นหลักที่สังคมไทยให้ความสนใจเพื่อพัฒนาการเมืองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามหลักการธรรมาภิบาลที่ภาครัฐจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ เพื่อสร้างความโปร่งใสและเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจของภาครัฐให้ดีขึ้น และเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุก ๆ ฝ่าย

ในการบริหารราชการเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2545 และพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546 จึงต่างให้ความสำคัญต่อการบริหารราชการอย่างโปร่งใส สุจริต เปิดเผยข้อมูล และการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ การตัดสินใจทางการเมือง รวมถึงการตรวจสอบ การใช้อำนาจรัฐในทุกระดับ

หลักการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาคราชการนั้น International Association for Public Participation ได้แบ่งระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็น 5 ระดับ ดังนี้

1. การให้ข้อมูลข่าวสาร ถือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาคราชการจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ วิธีการให้ข้อมูลสามารถใช้ช่องทางต่าง ๆ เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อต่าง ๆ การจัดนิทรรศการ จัดหมยข่าว การจัดงานแถลงข่าว การติดประกาศ และการให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

2. การรับฟังความคิดเห็น เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

3. การเกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพิจารณาประเด็นนโยบายสาธารณะ ประชาพิจารณ์ การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อเสนอแนะประเด็นนโยบาย เป็นต้น

4. ความร่วมมือ เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม โดยเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการ เป็นต้น

5. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นสาธารณะต่าง ๆ โครงการกองทุนหมู่บ้านที่มอบอำนาจให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจทั้งหมด เป็นต้น (เอกสารแจกประกอบการประชุม, กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข : 21 ก.ย. 49)

การมีส่วนร่วมของประชาชน

แนวคิดการมีส่วนร่วมเป็นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจการพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตไม่ว่าโครงการหรือกิจกรรมนั้นเป็นของภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชนถือว่าเป็นวิธีการที่จะพัฒนาประเทศและเป็นการคุ้มครองและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านๆ ได้มีแนวคิดที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ

ทวิวงศ์ ศรีบุรี (2538) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนย่อมถือว่าเป็นสิทธิโดยชอบธรรมในระบอบประชาธิปไตยเพราะประชาชนทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะรับรู้ข่าวสาร การสนับสนุนหรือการคัดค้านการพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ และที่สำคัญคือประชาชนในท้องถิ่นจะทราบถึงรายละเอียดของสภาวะแวดล้อมในบริเวณพื้นที่ดีกว่าหน่วยงานที่เข้าไปจัดทำพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมดังนั้นการให้ประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในท้องถิ่นเข้าร่วมการพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมนั้นจะทำให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ประสาน ดังสิกุลบุตร (2538) ได้ให้แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังนี้

1. ชุมชนจะพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องเกิดขึ้นบนพื้นฐานข้อสัญญาของประชาชนภายใต้ขีดจำกัดของระบบนิเวศโดยได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐองค์กรเอกชนและชุมชนเอง
2. จะต้องประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยชุมชนเอง
3. องค์กรชุมชนจะเป็นกลไกที่สำคัญในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของประชาชน
4. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความเหมาะสมกับการพัฒนาจะต้องผ่านการทำงานขององค์กรชุมชนการให้ข่าวสารสาธารณะอย่างต่อเนื่องและมีการวิจัยศึกษาสภาพของชุมชนรวมถึงการติดตามเฝ้าระวังอย่างต่อเนื่องเช่นกัน

Cohen, John M. and Uphoff, Norman (1980) ได้มีแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า จะต้องมีการมีปัจจัยที่มีอิทธิพลซึ่งชุมชนจะเข้าร่วมมากขึ้นขึ้นอยู่กับปัจจัยและองค์ประกอบต่างๆ อย่างสลับซับซ้อนมิใช่ด้านใดด้านหนึ่งจะต้องพิจารณาถึงมิติของการมีส่วนร่วมและบริบทสภาพแวดล้อมเช่นภูมิศาสตร์ของพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่รวมถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมการเมืองรวมทั้งประวัติศาสตร์ของพื้นที่นั้นๆซึ่งมีความสำคัญต่อการพิจารณาการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งนั้นซึ่ง Cohen and Uphoff ได้สรุปองค์ประกอบและปัจจัยการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision – making) ซึ่งเป็นการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมตั้งแต่ระยะเริ่มต้น
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) เป็นการเข้าร่วมโดยการสนับสนุนทรัพยากรการเข้าร่วมในการบริหารและการเข้าร่วมแรงร่วมใจ
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) โดยแยกเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุทางสังคมหรือโดยส่วนตัว
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ซึ่งเป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมรวมทั้งเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531) กล่าวว่า ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนเมื่อมองในแง่การบริหารงานพัฒนาจะพบว่า

1. จะช่วยให้ประชาชนยอมรับโครงการมากขึ้น เนื่องจากเป็นโครงการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน
2. ประชาชนจะมีความผูกพัน รู้สึกเป็นเจ้าของโครงการมากขึ้น
3. การดำเนินโครงการจะราบรื่นได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น
4. โครงการจะให้ประโยชน์แก่ประชาชนมากขึ้นและมีการระดมทรัพยากรเพื่อการพัฒนามากขึ้น
5. จะช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนมากขึ้น

อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (2541) อ้างในชูชีพ สิริ ได้กล่าวว่าโดยปกติแล้วการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นตัวประชาชนจะเป็นผู้ทราบว่าเกิดปัญหาอะไร ตนเองต้องการอะไร และผลกระทบจากการพัฒนานั้นเกิดอะไรกับประชาชนในพื้นที่ การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น จึงก่อให้เกิดผลดีต่อปัญหานั้นๆ ในลักษณะที่สามารถวิเคราะห์ได้ตรงตามความเป็นจริงและเท่ากับเป็นการใช้ทรัพยากรที่จะทุ่มเทลงไปในการพัฒนาอย่างคุ้มค่าเพราะถ้าหากประชาชนได้เกิดความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของโครงการแล้ว จะมีสำนึกในการดูแลและรักษาโครงการนั้นต่อไปด้วย

ลิขิต ชีรเวทิน (2543, 274-275) กล่าวว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองตนเอง โดยการกระจายอำนาจจะก่อให้เกิดผลดังนี้

1. ในทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดผลการใช้จ่าย เพื่อดำเนินกิจการอย่างมีประสิทธิภาพ ระมัดระวังเพราะผลประโยชน์เกิดกับชุมชนของตน สมาชิกของชุมชน ที่มีสิทธิหน้าที่และบทบาทในชุมชนเพราะจะเกิดความรู้สึกในการเป็นเจ้าของ ย่อมต้องช่วยดูแลและควบคุมการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่

2. ในทางการเมืองที่เห็นชัดคือความรู้สึกว่าการปกครองตนเองมีผลลัพธ์ประจักษ์ที่เป็นตัวตน เป็นรูปธรรมคือการเข้ามามีส่วนในการกำหนดนโยบายพัฒนาเพื่อประโยชน์ของชุมชนของตน การเข้ามามีส่วนร่วมในการริเริ่มจนถึงโครงการสิ้นสุด จะก่อให้เกิดความรู้สึกเชื่อมั่นทางการเมืองในการปกครองตนเอง เป็นการสร้างวัฒนธรรมทางการเมือง ในลักษณะของการมีส่วนร่วมมากขึ้น

3. ผลในทางสังคมจิตวิทยา ทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของท้องถิ่นมีสิทธิมีเสียง อำนาจที่จะจัดการกับโชคชะตาของท้องถิ่นได้ ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันผูกพันกับท้องถิ่นและสนใจในการพัฒนาท้องถิ่นของตนซึ่งจะนำไปสู่ความร่วมมือขอจัดความขัดแย้ง เกิดการประนีประนอมทำให้เกิดหลักเกณฑ์ในการจัดการเรื่องภายในชุมชน

อำนาจ อนันต์ชัย (2529) อ้างใน ชฎาภรณ์ ญบุญอิม, 2550) ได้อธิบายการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมว่าการพัฒนาแบบนี้จะช่วยปรับปรุงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานให้ดียิ่งขึ้น และยังได้กล่าวถึงทฤษฎีการมีส่วนร่วม 5 ทฤษฎี สามารถสรุปได้ ดังนี้

- 1) ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion) เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้แก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการปฏิบัติงาน โดยผู้เกลี้ยกล่อมจะต้องมีศิลป์ในการสร้างความสนใจในเรื่องที่จะเกลี้ยกล่อม รวมถึง ความต้องการของผู้เกลี้ยกล่อมโดยเฉพาะความต้องการขั้นพื้นฐานเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังนั้น การเกลี้ยกล่อมจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วม

ร่วมของประชาชน และถ้าการเกลี้ยกล่อมนั้นเป็นเรื่องที่ตรงกับความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์แล้วย่อมส่งผลถึงการมีส่วนร่วมได้ในที่สุด

2) ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Morale) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมใด ๆ จำเป็นต้องให้ประชาชนในชุมชนและผู้ปฏิบัติงานมีขวัญที่ดี การสร้างขวัญที่ดีต้องพยายามสร้างทัศนคติที่ดีต่อผู้ร่วมงาน เช่น การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เอาใจเอาเปรียบ ให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับงาน เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เป็นต้น ดังนั้น การระดมสร้างขวัญที่ดีย่อมทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติงาน

3) ทฤษฎีการสร้างความรู้รักสามัคคี (Nationalism) เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญนำไปสู่การมีส่วนร่วม เป็นความรู้รักที่จะอุทิศหรือเน้นค่านิยมเรื่องผลประโยชน์ของชาติ มีความพอใจในชาติของตัว พอใจเกียรติภูมิ จงรักภักดีผูกพันต่อท้องถิ่น

4) ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership) การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกัน เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญในการรวมกลุ่มคน จูงใจคนไปยังเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ผลของการสร้างผู้นำทำให้เกิดการระดมความร่วมมือปฏิบัติงานอย่างมีขวัญ งานมีคุณภาพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และร่วมรับผิดชอบ ดังนั้น การสร้างผู้นำที่ดีย่อมนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยดี

5) ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administrative and Method) การใช้ระบบบริหารในการระดมความร่วมมือเป็นวิธีหนึ่งที่ยั่งยืนเพราะใช้กฎหมาย ระเบียบแบบแผนเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน แต่อย่างไรก็ตาม ผลของความร่วมมือยังไม่มีระบบใดดีที่สุดในเรื่องการใช้การบริหาร เพราะธรรมชาติของคนจะทำงานด้วยความรัก แต่ถ้าหากไม่ควบคุมก็จะไม่เป็นไปตามนโยบายและความจำเป็น เพราะการใช้ระบบบริหารเป็นการให้ปฏิบัติตามนโยบายเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายนั้น

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2527) กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมได้แก่

1. ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือต่อบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การลงแขกการสร้างโบสถ์ วิหาร
2. ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศ ตำแหน่ง ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วย
3. อำนาจบังคับที่เกิดจากบุคคล ที่มีอำนาจเหนือกว่าทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่างๆ เช่น บังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส ฯลฯ

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530) ได้กล่าวว่า ปัจจัยของการมีส่วนร่วมของประชาชน ขึ้นอยู่กับ

1. ความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองว่าจะสามารถช่วยตนเอง พร้อมช่วยเหลือผู้อื่นได้ และ จะต้องแสดงศักยภาพจะเข้าร่วมต่อการพัฒนา
2. โครงการเศรษฐกิจต่างๆที่มีเงื่อนไขแบบเศรษฐกิจ เป็นข้อเรียกร้องเบื้องต้น ที่ทำให้คนจนไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้
3. หน่วยครอบครัวมีความเข้าใจในเรื่องการมีส่วนร่วม จะมีผลต่อการมีส่วนร่วมและการควบคุมจากเบื้องล่าง
4. การให้อิสระแก่กลุ่มชาวบ้านที่จะตัดสินใจด้วยกันในกิจกรรมต่างๆ จะสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพ ที่มีอยู่ในตัวเองให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน
5. การตัดสินใจร่วมกลุ่ม ไม่ได้เป็นหลักการตามเหตุผลของการเก็งกำไร ผลประโยชน์สูงสุดทางวัตถุ หากแต่ตัดสินใจเข้าร่วมบนพื้นฐานคุณค่าอย่างอื่น ผลประโยชน์ทางวัตถุเป็นสิ่งที่ตามมา

การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2544 : 1-3) ได้กล่าวถึงปัญหา อุปสรรค ต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 3 ประการ คือ

- 1) การขาดความรู้ ความเข้าใจถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนดังนั้น จึงไม่ให้ความร่วมมือในการจัดการสิ่งแวดล้อมเท่าที่ควร
- 2) ประชาชนบางส่วน ไม่มีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ จึงไม่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในความรับผิดชอบต่อกรณีใด ๆ
- 3) ประชาชนไม่มีเวลาเข้าร่วม เนื่องจากส่วนใหญ่ต้องขวนขวายดิ้นรนเพื่อหาเลี้ยงชีพ จึงยากที่จะเข้ามาสนใจในประเด็นการมีส่วนร่วมดังนั้น องค์กรท้องถิ่น และผู้นำชุมชน จึงมีบทบาทสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย

ทั้งนี้โดยนำหลักการป้องกันมลพิษ (Pollution Prevention) ไปใช้ ซึ่งได้แก่ ลดมลพิษ หรือของเสียให้น้อยที่สุด หรือไม่มีเลย ซึ่งจะทำให้มีของเสียปริมาณน้อยที่ต้องนำไปกำจัด เมื่อของเสียมีปริมาณน้อยการกำจัดก็จะง่าย และใช้งบประมาณน้อยในการดำเนินการ ซึ่งในส่วนของปัญหาขยะมูลฝอยนั้นสามารถทำได้โดยการนำขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์ ทั้งในส่วนของการใช้ซ้ำ และการแปรรูปเพื่อใช้ใหม่ ซึ่งมีวิธีดำเนินการดังนี้

1) การลดปริมาณการผลิตขยะมูลฝอย (Reduce) โดยการรณรงค์ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะมูลฝอยในแต่ละวัน ได้แก่

- (1) ลดการทิ้งบรรจุภัณฑ์ โดยการใช้สินค้าชนิดเดิมใหม่ เช่น พวงจุกฟอก น้ำยาล้างจาน น้ำยาทำความสะอาด และถ่านไฟฉายชนิดชาร์จใหม่ เป็นต้น
- (2) เลือกใช้สินค้าที่มีคุณภาพ มีหีบบรรจุภัณฑ์น้อย อายุการใช้งานยาวนาน และตัวสินค้าไม่เป็นมลพิษ
- (3) ลดการใช้วัสดุกำจัดยาก เช่น โฟมบรรจุอาหาร และถุงพลาสติก

2) การใช้ซ้ำ (Reused) โดยการรณรงค์ให้ประชาชนใช้วัสดุสิ่งของต่าง ๆ ให้คุ้มค่า ที่สุดได้แก่

- (1) การนำบรรจุภัณฑ์มาใช้ซ้ำ เช่น การนำกล่อง ถู มาใช้ประโยชน์ซ้ำ ๆ กันหลายครั้ง
- (2) การนำวัสดุ สิ่งของ ที่ชำรุดมาซ่อมแซมแล้วนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่
- (3) การนำวัสดุบรรจุภัณฑ์ต่าง ๆ มาดัดแปลงตกแต่งแล้วนำมาใช้ประโยชน์ เช่น การนำขวดพลาสติกมาประดิษฐ์เป็นภาชนะใส่ปากกา ดินสอ หรือนำมาปลูกต้นไม้

3) การจัดการระบบรีไซเคิล หรือการนำไปแปรรูปเพื่อนำมาใช้ใหม่ (Recycle) โดยการรณรงค์ให้คัดแยกขยะมูลฝอยตามประเภท ทั้งที่บ้าน โรงเรียน และสำนักงาน เพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ โดยการนำไปขาย สำหรับขยะมูลฝอยที่ขายได้ ขยะเปียกหรือเศษอาหารนำมาทำปุ๋ยหมัก และปุ๋ยน้ำชีวภาพ

- (1) ประเภทของขยะมูลฝอย ขยะมูลฝอยที่ต้องการแยก จำแนกได้เป็น

- ก. ขยะอินทรีย์ หรือขยะที่ย่อยสลายได้เองตามธรรมชาติ เช่น เศษผักพืช
- ข. ขยะรีไซเคิล เช่น แก้ว กระดาษ พลาสติก โลหะ
- ค. ขยะย่อยสลายไม่ได้ เช่น เศษหิน ปูน ไม้ โฟม
- ง. ขยะมีพิษ เช่น หลอดไฟ ถ่านไฟฉาย ขวดยา ระเบิดสารเคมี

- (2) การแยกขยะมูลฝอยขึ้นอยู่กับพื้นที่แยกขยะมูลฝอย และความพร้อมในการดำเนินงาน

เช่น

- ก. แยกเป็น 2 ประเภทคือ ขยะอินทรีย์ และขยะแห้ง
- ข. แยกเป็น 3 ประเภทคือ ขยะอินทรีย์ ขยะแห้ง และขยะรีไซเคิล
- ค. แยกเป็น 4 ประเภทคือ ขยะอินทรีย์ ขยะรีไซเคิล ขยะที่ย่อยสลายไม่ได้และขยะมีพิษ

(3) ถุง/ถังบรรจุขยะมูลฝอย สำหรับขยะมูลฝอยแต่ละประเภท ควรมีสีแตกต่างกันชัดเจน

ก. ถุง/ถังสีเขียว รองรับ ขยะอินทรีย์

ข. ถุง/ถังสีเหลือง รองรับ ขยะรีไซเคิล

ค. ถุงสีเทา/ถังสีเทาฟาส้ม รองรับ ขยะที่มีอันตราย หรือเป็นพิษ

ง. ถุง/ถังสีฟ้า รองรับ ขยะที่ย่อยสลายไม่ได้

(4) จัดระบบการเก็บโดย

ก. องค์การปกครองท้องถิ่นจัดเก็บเอง โดยการจัดเก็บแบ่งเวลาการเก็บ เช่น หากแยกเป็น 4 ถุง ขยะที่ย่อยสลายได้ ขยะรีไซเคิล ขยะอันตราย และขยะทั่วไป ให้จัดเก็บขยะย่อยสลายและขยะทั่วไปทุกวัน ส่วนขยะรีไซเคิลและขยะอันตราย อาจเก็บสัปดาห์ละครั้ง หรือตามความเหมาะสม

ข. จัดกลุ่มประชาชนที่มีอาชีพรับซื้อของเก่าให้ช่วยเก็บขยะรีไซเคิลในรูปของการรับซื้อ โดยการแบ่งพื้นที่ในการจัดเก็บ และกำหนดเวลาที่เหมาะสม

ค. ประสานงานกับร้านรับซื้อของเก่าที่มีอยู่ในพื้นที่ หรือพื้นที่ใกล้เคียงในการรับซื้อขยะรีไซเคิล

ง. จัดระบบตามแหล่งการเกิดขยะใหญ่ เช่น ตลาด โรงเรียน สถานที่ราชการ ห้างสรรพสินค้า เป็นต้น

(5) จัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุนการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่ โดยมีอาสาสมัครในชุมชน หรือโรงเรียนดำเนินกิจการต่าง ๆ เช่น ตั้งศูนย์รีไซเคิลในชุมชน โครงการธนาคารขยะในโรงเรียน หรือชุมชน โครงการรีไซเคิลแลกสิ่งของ เช่น ดิน ไม้ ไข่ โครงการผ้าป่า สามัคคีรีไซเคิล โครงการทำน้ำหมักจุลินทรีย์ ปุ๋ยหมัก ฯลฯ

วิธีการดำเนินงานเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม

1) การประชาสัมพันธ์ข้อมูลโครงการข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับโครงการเผยแพร่ข้อมูลโครงการ ควรชี้ให้เห็นถึงสภาพปัจจุบัน และปัญหาของพื้นที่ให้เห็นถึงแนวโน้มและความจำเป็นในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน ที่จะสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน และกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังควรชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับหากมีการดำเนินโครงการ ผลเสียของการไม่ดำเนินโครงการ และความจำเป็นของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่จะทำให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์นอกจากนี้ ยังอาจจัดให้มีการศึกษาดูงานนอกสถานที่ เพื่อสร้างความเข้าใจจากการเห็นพื้นที่จริง

2) การประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่าง ๆ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และการกระจายเสียง

3) การจัดกิจกรรมรณรงค์ต่าง ๆ ในสถานศึกษาในพื้นที่โครงการ

4) การสร้างความเข้าใจ และสนับสนุนบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในชุมชนทุกขั้นตอน ซึ่งปัจจุบันกระบวนการทางด้านกฎหมายที่มีผลให้เจ้าของโครงการต้องดำเนินการจัดให้มีกระบวนการที่มีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของทางราชการ พ.ศ. 2540 รวมถึงระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นสาธารณะโดยวิธีประชาพิจารณ์ พ.ศ. 2539

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากประชาชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการทำให้เกิดขยะ ดังนั้น ประชาชนเช่นกันต้องมีส่วนร่วมในการกำจัดขยะ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม อ้างถึงใน ศักดิ์สิทธิ์ เข้มศรี, 2543 : 11-13) ประชาชนย่อมมีส่วนร่วมเป็นอันมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเก็บรวบรวมขยะมูลฝอยในเขตบ้านเรือนของตนเอง ตลอดจนการทิ้งขยะมูลฝอยในภาชนะรองรับระหว่างสัญจรไปมาสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มักพบว่าประชาชนยังให้ความร่วมมือในการดำเนินการด้านขยะมูลฝอยยังไม่มีดีพอการประชาสัมพันธ์นับเป็นกลยุทธ์ที่จะแก้ไขปัญหานี้ได้ โดยกระตุ้นหรือเร่งเร้าให้ประชาชนมีจิตสำนึกและให้ความร่วมมือมากขึ้น ซึ่งมีวิธีการที่ประชาชนทั่วไปจะให้ความร่วมมือในเรื่องดังต่อไปนี้ ที่จะมีผลสำคัญอย่างมากที่จะลดปัญหาขยะมูลฝอยให้น้อยลง คือ

1) ลดการขนขยะเข้าบ้าน เช่น ถุงพลาสติก ถุงกระดาษ กระดาษห่อของ โฟม หนังสือพิมพ์ ฯลฯ หากท่านมีความจำเป็นต้องใช้สิ่งเหล่านี้จริง ๆ ไม่ควรใช้ให้บ่อยครั้งเกินไป และเมื่อท่านจะขนอะไรเข้าบ้านขอให้ลูกคิดถึงความจำเป็นสักนิดว่า สิ่งนั้นจะก่อให้เกิดขยะในปริมาณเท่าใด มิใช่เห็นแก่ความสะดวกสบายเพียงอย่างเดียว แล้วท่านก็จะสามารถลดปริมาณขยะภายในบ้านได้

2) นำสิ่งของที่ใช้แล้วมาใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่า หรือนำสิ่งของที่ไม่ใช้แล้วมา หมุนเวียนดัดแปลงใช้ประโยชน์อีก เช่น ถุงพลาสติก ถุงกระดาษ ให้เก็บไว้ใช้ใส่ของอีก ส่วนขวดแก้ว ขวดพลาสติก กระป๋องเครื่องดื่ม ก็สามารถนำมาดัดแปลงใช้ประโยชน์ได้อีก สำหรับกระดาษที่ใช้ในสำนักงานชนิดสีขาวสามารถนำมาใช้อีกด้านหนึ่งได้

3) การใช้ผลิตภัณฑ์ชนิดเติม ปัจจุบันมีผู้ผลิตสินค้าชนิดเติมหรือที่เรียกว่า “refill” ซึ่งได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง เพราะนอกจากจะราคาถูกแล้ว ยังเป็นการลดบรรจุภัณฑ์หีบห่อในส่วนที่เป็นขยะภายในบ้านได้ด้วย นอกจากนี้ ยังเป็นการลดต้นทุนในการใช้ทรัพยากรจำนวนมากในการผลิต อันเป็นการช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมโดยทางอ้อมได้อีกด้วย สินค้าที่นิยมผลิตเป็นชนิดเติมส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่ใช้ภายในบ้าน ได้แก่ น้ำยาล้างจาน ผงซักฟอก น้ำยาปรับสภาพผ้า สบู่เหลวรวมถึงอาหารและเครื่องดื่มสำเร็จรูปหลายชนิด

4) พยายามหลีกเลี่ยงการใช้โฟมและพลาสติก หากเป็นไปได้ไม่ควรใช้เลยจะดีกว่าแม้ว่าจะมีการประชาสัมพันธ์ว่าเป็นถุงพลาสติกที่สามารถย่อยสลายได้ในแสงอาทิตย์แต่ถุงพลาสติกนั้นจะต้องอยู่ในสภาพที่เหมาะสมจึงจะสามารถย่อยสลายได้ เช่น มีแสง และมีความชื้นพอเหมาะซึ่งอาจใช้เวลาในการย่อยสลายนานนับปี ดังนั้น ควรใช้ถุงผ้าหรือตะกร้าสำหรับใส่ของแทนการใช้ถุงพลาสติกจะดีกว่า และสามารถใช้ได้หลายครั้ง เป็นการช่วยลดการเกิดขยะมูลฝอยจากถุงพลาสติกได้

5) แยกประเภทขยะมูลฝอยภายในบ้านเพื่อสะดวกแก่ผู้เก็บขน และยังสามารถนำขยะบางชนิดไปขายเพิ่มรายได้เข้าบ้านได้อีกด้วย

6) แปรสภาพขยะมูลฝอยให้เป็นปุ๋ย ขยะที่ย่อยสลายได้ เช่น เศษพืชผัก ใบไม้สามารถนำมาหมักเป็นปุ๋ยใส่ต้นไม้ และบำรุงดิน เป็นการลดการซื้อปุ๋ยเคมีนอกจากการเผาแล้วยังมีสารพิษตกค้างด้วย

7) ลดปริมาณขยะมูลฝอยอันตรายในบ้าน อาจทำได้ด้วยการรักษาความสะอาดภายในบ้าน จัดสิ่งของเครื่องใช้ให้มีระเบียบ กำจัดเศษอาหารเศษภาชนะแตกหักทิ้ง ซึ่งนอกจากทำให้บ้านสวยงามเป็นระเบียบแล้วยังป้องกันสัตว์พาหะที่นำเชื้อโรคจากขยะมูลฝอยมาสู่คนได้ด้วยเช่น หนู แมลงสาบ แมลงวัน มารบกวน หากมีความจำเป็นในการกำจัดสัตว์เหล่านี้ ควรหันมาใช้วิธีทางธรรมชาติที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมแทน เช่น การใช้การบูรป้องกันมด และแมลงสาบ เป็นต้น ซึ่งจะช่วยลดขยะมูลฝอยที่เป็นกระป๋องสารเคมีได้ นอกจากนี้ ควรเลือกใช้หลอดประหยัดไฟชนิดหลอดฟลูออโรเรสเซนต์ที่เป็นพิษอีกด้วย

8) เก็บรวบรวมขยะมูลฝอยภายในบ้านให้เรียบร้อย ใส่ในภาชนะที่ถูกหลักสุขาภิบาลเพื่อความสะอาดแก่พนักงานเก็บขน และขยะมูลฝอยที่เป็นเศษอาหารควรเก็บรวบรวมใส่ถุงให้เรียบร้อยเพื่อเวลาเก็บขนจะได้ไม่หกเลอะเทอะ สกปรก และก่อให้เกิดกลิ่นเหม็นในระหว่างที่รอพนักงานมาเก็บรวบรวม

จากวิธีการดังกล่าวข้างต้น จะพบว่าประชาชนต้องตระหนักถึงปัญหาขยะมูลฝอยโดยต้องให้ความร่วมมือกับองค์กรที่ทำหน้าที่กำจัดขยะมูลฝอยอย่างจริงจัง เพราะการติดตามเก็บขยะที่ผู้ไม่รับผิดชอบทิ้งอยู่ในบริเวณโดยทั่วไปนอกภาชนะที่กำหนดไว้เป็นข้อจำกัดสำหรับการปฏิบัติงานขององค์กรรับผิดชอบที่จะกระทำได้อย่างทั่วถึง

แนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชน

สมลักษณ์ ไชยเสรีรัฐ (2549 : 142-189) ได้แบ่งแนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 3 ด้านหลัก คือ ด้านประชาชน (Public) ด้านการมีส่วนร่วม (Participation) และด้านภาครัฐ โดยการมีส่วนร่วม (Participation) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้ประชาชนที่เป็นบุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ในการดำเนินการพัฒนา ช่วยเหลือ สนับสนุนทำประโยชน์ในเรื่องต่างๆ หรือกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล เพื่อให้เกิดการยอมรับ และก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดกันทุกฝ่าย ดังนี้

1. การรับรู้ (Perception) ต้องสร้างสำนึกให้ทั้งภาครัฐและประชาชน มีความตระหนัก การรับรู้ การยอมรับในสิทธิหน้าที่และส่วนร่วมของทุกกลุ่มทุกฝ่าย โดยภาครัฐนั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องสร้างสำนึกใหม่ว่ากิจการที่ตนรับผิดชอบไม่ใช่ “รัฐกิจ” หรือ “กิจการของรัฐ” ที่ตนเท่านั้น มีสิทธิตัดสินใจ แต่เป็นสาธารณกิจที่สาธารณชนชอบที่จะมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมกระทำ หรือตรวจสอบ หากเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ปรับทัศนคติให้ได้เช่นนี้ ก็จะต้องเผชิญกับสถานะที่อาจเกิดข้อขัดแย้งกับประชาชนกลุ่มที่ต้องการมีส่วนร่วมได้ ส่วนภาคประชาชน การตระหนัก การรับรู้และยอมรับในสิทธิและหน้าที่ตลอดจนการมีส่วนร่วมนั้น ต้องเข้าใจว่าตนและผู้อื่น ต่างก็มีสิทธิหน้าที่ และส่วนร่วมเสมอกันตามหลักการเท่าเทียมกัน ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องยอมรับการ “รวมขอม” และ “ประสานประโยชน์” มิฉะนั้นความแตกต่างในผลประโยชน์และจุดยืน จะนำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงในที่สุด

2. ทัศนคติ (Attitude) ต้องสร้างความเข้าใจและปรับทัศนคติของบุคลากรภาครัฐและภาคประชาชนทั้งสองฝ่าย ให้มีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน กล่าวคือ ภาครัฐจะต้องเห็นการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิ่งที่ต้องส่งเสริมเพื่อประโยชน์หลายประการ อาทิ เพื่อการได้ข้อมูล ข้อเท็จจริงและความคิดที่หลากหลาย รวมทั้งบุคลากรภาครัฐผู้รับผิดชอบด้านการมีส่วนร่วมจะต้องมีทัศนคติที่ดีต่อประชาชนและต่อกระบวนการมีส่วนร่วม มีการปรับปรุงบทบาทและค่านิยม ตลอดจนต้องมีความอดทนในการทำงานกับประชาชน เพราะการมีส่วนร่วมต้องใช้ระยะเวลายาวนาน ต้องทำอย่างต่อเนื่อง และมีความจริงใจต่อประชาชน ในขณะเดียวกันภาคประชาชนเองก็ควรมีท่าทีที่เข้าใจความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน และจะต้องมีทัศนคติที่ดีต่อกระบวนการมีส่วนร่วมและต่อเจ้าหน้าที่เช่นเดียวกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธอันดีระหว่างประชาชนและเจ้าหน้าที่ ทำให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกันมากขึ้น ส่งผลให้กิจกรรมการมีส่วนร่วมบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น หากทั้งสองฝ่ายต่างมีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมและต่อกันแล้ว ความร่วมมือ “ประชารัฐ” ก็จะพัฒนาได้ดียิ่งขึ้น

3. การเป็นตัวแทน (Representation) การสรรหาและคัดเลือกตัวแทน จะต้องคำนึงถึงประชาชนทุกกลุ่ม ทุกฝ่าย เพื่อให้ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่หลากหลายทุกกลุ่มนั้นมีตัวแทนเข้าไปร่วมด้วยจะได้ ประสานผลประโยชน์กันจนลงตัวและเกิดความเป็นธรรมขึ้น รวมทั้งควรคำนึงถึงคุณสมบัติของตัวแทนที่ต้องการด้วย โดยพิจารณาจากคุณสมบัติในด้านต่าง ๆ เช่น ทักษะและความสามารถที่เกื้อหนุนกัน ความสอดคล้องของเทคโนโลยี วัตถุประสงค์ ค่านิยม และวัฒนธรรมองค์กร การตอบสนองซึ่งกันและกัน ความรับผิดชอบ ความมั่นคงด้านการเงิน ความสามารถในการสร้างความเชื่อมั่น เป็นต้น นอกจากนี้ กลุ่มที่เป็นตัวแทนจะต้องมีความน่าเชื่อถือจากกลุ่มทั้งหลายหรือ ผู้มีส่วนได้เสีย และมีปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องตระหนักถึง คือสมาชิกที่เป็นตัวแทนต้องมีความรู้สึกที่จะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน

4. ความเชื่อมั่นและไว้วางใจ (Trust) การมีส่วนร่วมนั้น ต้องสร้างให้สมาชิกมีความเข้าใจและมีความจริงใจในการเข้าร่วม สิ่งที่จะได้ตามมาคือความเชื่อมั่นและไว้วางใจ (Trust) ในองค์กร โดยการสร้างความเชื่อมั่นและไว้วางใจกันนั้น ต้องแสดงให้เห็นอย่างชัดเจน กำหนดให้เป็นรูปธรรมและเป็นวัฒนธรรมขององค์กร ซึ่งการสร้างควมเชื่อถือ ศรัทธา ความไว้วางใจกันและกันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว การสร้างความเชื่อถือว่าไว้วางใจอาจทำได้คือการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การดำเนินกิจกรรมการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง และนำเสนอข้อมูลข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมาครบถ้วน รวมทั้งต้องมีการติดต่อระหว่างสมาชิกอย่างสม่ำเสมอบ่อยครั้ง และทำอย่างตั้งใจทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการภายในองค์กรซึ่งเป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดความสำเร็จในการสร้าง และดำรงไว้ซึ่งความเชื่อมั่นและความไว้วางใจการร่วมมือซึ่งกันและกัน

5. การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (Information-sharing) สร้างกลไกเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ทำให้ข้อมูลข่าวสาร ทั้งด้านที่เป็นข้อเท็จจริงและด้านที่เป็นความคิด ความรู้สึก ความคาดหวัง ได้ถูกแสดงออกอย่างหลากหลายกลุ่มเล็กและสมบูรณ์ครบถ้วนมากขึ้น ซึ่งจะทำให้การวินิจฉัยปัญหาและการเสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหาามีหลากหลาย และตรงกับความต้องการมากขึ้น ผลที่ตามมาคือทำให้การตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย และการวางแผนดำเนินไปได้อย่างรอบรู้ รอบคอบและรอบด้านยิ่งขึ้น โดยการที่ประชาชนจะมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ และมีข้อมูลข่าวสารเพียงพอ ในนโยบายที่ตนต้องการมีส่วนร่วม ข้อมูลข่าวสารเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นของหน่วยงานที่เป็นผู้ริเริ่มนโยบาย บางส่วนเกิดจากการศึกษาของนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน ดังนั้นประชาชนที่สนใจการมีส่วนร่วมกับนโยบายใดอาจไปขอความร่วมมือและข้อมูลจากบุคคลและองค์กรเหล่านั้น

6. **ฉันทามติ (Consensus)** การมีส่วนร่วมเป็นการสร้างฉันทามติ โดยการให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้าร่วม ในการหาวิธีแก้ไขปัญหายากๆ ยากซับซ้อนร่วมกัน หาทางออกสำหรับการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในทางสันติ เป็นที่ยอมรับหรือเป็นฉันทามติของประชาสังคม ซึ่งทุกคนยินยอมเห็นพ้องต้องกันในทุก ๆ ขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วม โดยเสาหลักของการมีส่วนร่วมที่ดีก็คือการที่ประชาชนสามารถที่จะร่วมมือกัน ลดความขัดแย้ง สร้างข้อตกลงที่มั่นคงยืนยาว การยอมรับระหว่างกลุ่ม และหาข้อสรุปร่วมกันได้ทุกฝ่ายแม้ว่าจะอาจมีความเห็นที่แตกต่างกันก็ตาม ก็ต้องสามารถที่จะปรับความเห็นที่ต่างกัน โดยการเจรจาหาข้อยุติที่ทุกฝ่ายยอมรับกันได้อย่างสันติวิธี เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่เห็นพ้องหรือฉันทามติร่วมกันได้ทุกฝ่าย

7. **การมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction)** องค์การการมีส่วนร่วมต้องสร้างให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ในองค์กร ก็จะต้องจัด กิจกรรมที่ทำให้มีการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็นของกันและกันเป็นการสื่อสารแบบ 2 ทาง (Two Ways Communication) ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ซึ่งจะนำไปสู่การลดอคติที่มีต่อกันและเกิดความเข้าใจที่ดีขึ้นระหว่างผู้ที่เข้าร่วม สิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นกลไกที่จะช่วยป้องกันความขัดแย้ง ที่อาจจะเกิดขึ้นหรือกรณีที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้วก็จะเป็กลไก ที่ช่วยบรรเทาความขัดแย้งให้ลดระดับความรุนแรงลงได้ ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ในกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนก็ เพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้น และรับการสนับสนุนจากสาธารณชน ซึ่งเป้าหมายของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนก็คือ การให้ข้อมูลต่อสาธารณชน และให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่นำเสนอหรือนโยบายรัฐ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุด ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์ที่ดีสำหรับทุก ๆ คน

8. **ความประสงค์หรือความมุ่งหมาย (Purpose)** ต้องกำหนดความประสงค์หรือความมุ่งหมายในการมีส่วนร่วมไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นไปเพื่ออะไร ผู้เข้าร่วมจะได้ตัดสินใจดีกว่า ควรเข้าร่วมหรือไม่ การมีความมุ่งหมายที่ต้องการบรรลุชัดเจน จะนำทางให้สมาชิกผู้เข้าร่วมได้เข้าใจตรงกัน และเดินไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นความเป็นเอกภาพทางความคิดเห็น เอกภาพในการดำเนินกิจกรรม และความเข้มแข็งขององค์กร นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมต้องมีกิจกรรมเป้าหมายในการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมต้องระบุลักษณะของกิจกรรมว่า มีรูปแบบและลักษณะอย่างไร เพื่อที่ประชาชนจะได้ตัดสินใจว่า ควรเข้าร่วมหรือไม่ รวมทั้งขั้นตอนของกิจกรรมจะต้องระบุไว้ในกิจกรรมแต่ละอย่างมีกี่ขั้นตอน และประชาชนสามารถเข้าร่วมในขั้นตอนใดบ้าง

9. **การประเมินผล (Appraisal)** ต้องมีระบบการประเมินผล เนื่องจากการประเมินผลเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการมีส่วนร่วม และถือเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งของผู้บริหารในการบริหารทรัพยากรบุคคลให้เกิดประโยชน์สูงสุด องค์กรใดที่มีการประเมินผลการปฏิบัติงานที่เป็น

ธรรม โปร่งใส และจัดทัศนคติส่วนตัวออกได้มากที่สุด ถือว่าองค์กรนั้นใช้เครื่องมือได้อย่างได้ผล และเกิดประโยชน์ ในทำนองเดียวกันการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กร ย่อมส่งผลถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กรได้เช่นเดียวกัน ซึ่งผลของกระบวนการประเมินผลก็จะกลายเป็นปัจจัยนำเข้าในกระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผน เพื่อนำปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาผลการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลงาน (Performance Appraisal) จึงต้องเริ่มตั้งแต่การเข้าร่วมควบคุม ร่วมติดตาม ร่วมประเมินผล ร่วมบำรุงรักษา โครงการและกิจกรรมที่จัดทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

10. ความโปร่งใส (Transparency) ปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรการมีส่วนร่วมให้มีความโปร่งใส เนื่องจากการมีส่วนร่วมนั้น เป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนมีโอกาสตรวจสอบการใช้ดุลยพินิจ สำหรับการตัดสินใจของรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ ซึ่งจะก่อให้เกิดความโปร่งใสในการดำเนินการ ลดการทุจริตและข้อผิดพลาดของนโยบาย แผน โครงการลงได้ โดยการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในองค์กร ซึ่งความโปร่งใสเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ประกอบด้วย ความไว้วางใจ การเปิดเผยข้อมูล การเข้าถึงข้อมูล และกระบวนการตรวจสอบ

11. ความเป็นอิสระ (Independence) องค์กรการมีส่วนร่วมจะต้องมีความเป็นประชาธิปไตย โดยการให้เกียรติ ยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน สมาชิกทุกคนในองค์กรมีอิสระทางความคิด การที่สมาชิกมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและตัดสินใจ จะเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งหลักการและเงื่อนไขสำคัญของการมีส่วนร่วมประการหนึ่งคือ ความเป็นอิสระ หรือความสมัครใจที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วม การบังคับไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบของการคุกคาม การระดม และการว่าจ้าง ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม

12. ก้าวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง (Onward-doing) องค์กรการมีส่วนร่วม ต้องเปิดโอกาสประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้เกิดประสบการณ์ การเรียนรู้ใหม่ ความคิดใหม่ที่ท้าทายอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนที่ก้าวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง ภาครัฐจะต้องเตรียมประชาชนให้มีความพร้อม และเห็นประโยชน์ของการมีส่วนร่วมด้วยการให้ความรู้ และการสร้างความเข้าใจในบทบาทของการมีส่วนร่วมภาคประชาชน รวมทั้งมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง โดยความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกจะเป็นตัวกำหนดที่สำคัญ ที่จะทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นไปอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างต่อเนื่อง จะเป็น

ปัจจัยสำคัญที่จะบ่งบอกถึงความเข้มแข็งของการมีส่วนร่วม รวมทั้งจะทำให้เกิดความมั่นใจได้ว่าการเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปในทิศทางที่พึงปรารถนา ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสังคม

13. เครือข่าย (Network) ส่งเสริมให้มีการฝึกกำลังร่วมกันของทั้งภาครัฐ และภาคประชาชนในลักษณะเครือข่ายคือ การที่จะต้องมาทำความเข้าใจกัน มาฝึกกำลังกันเป็นหนึ่งเดียวที่สำคัญต้องเป็นไปเพื่อสร้างผลประโยชน์ในเชิงการทำงานร่วมในรูปกิจกรรม โครงการ แผนงาน ที่จะต้องอาศัยความร่วมมือกัน ต้องฝึกกำลังขอความร่วมมือ หรืออาศัยการทำกิจกรรมร่วมมือกันหลายองค์กร ซึ่งเครือข่ายความร่วมมือจะต้องเกิดขึ้นจากวิถีคิดของสมาชิก ผู้บริหาร และบุคคลในชุมชนเป็นหลัก โดยเครือข่ายความร่วมมือนั้น จำเป็นต้องให้มีตัวแทนของประชาชนมาพบปะพูดคุยเพื่อก่อตัวและกล่าวถึงวัตถุประสงค์ร่วมกัน ดังนั้น เครือข่ายการมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มหรือเชื่อมโยงองค์กรการมีส่วนร่วมกับสมาชิก ประชาชนและกลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนเข้าด้วยกัน โดยมีรูปแบบความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมในแนวราบขององค์กรการมีส่วนร่วมและชุมชน รวมทั้งเป็นกระบวนการส่งเสริมสนับสนุนประชาชนให้สามารถพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยอาศัยเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการทำงานของคนในชุมชน เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาของคนและปัญหาส่วนรวมในชุมชน ซึ่งการดำเนินงานของเครือข่ายจะนำไปสู่การพัฒนาการมีส่วนร่วมที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

3. กระบวนการมีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนานั้น ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน โดยมีนักพัฒนาหรือนักวิชาการจากภายนอกเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี ฯลฯ โดยส่วนใหญ่กระบวนการมีส่วนร่วมจะเริ่มจากการค้นหาปัญหาและสาเหตุ การวางแผนดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหา การปฏิบัติงาน การร่วมรับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, 2526, 10) ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะกำหนดปัญหาและความต้องการด้วยตนเอง โดยเฉพาะในขั้นตอนของการวางแผนแก้ไขปัญหา ส่วน บัณฑิต อ่อนคำ (2537, หน้า 13) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนาซึ่งเป็นการวัดเชิงคุณภาพ ออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนในการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการ และแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงานประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนา หรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่า การพัฒนาที่ได้กระทำ ไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ซึ่งในการประเมินอาจปรากฏในรูปของการประเมินย่อย (formative evaluation) เป็นการประเมินผลก้าวหน้าเป็นระยะ ๆ หรือกระทำ ในรูปของการประเมินผลรวม (summative evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอดเมื่อพิจารณาอีกส่วนหนึ่ง จะเห็นได้ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมเริ่มจากการศึกษาชุมชนโดยนักพัฒนาร่วมกับชาวบ้านในชุมชน ร่วมกันเรียนรู้สภาพความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพทรัพยากรที่มีในชุมชน และปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนแก้ไขปัญหา การศึกษาชุมชนจะช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและรวมกลุ่มกันวางแผนแก้ไขปัญหา โดยนักพัฒนาจะเป็นฝ่ายกระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็น

วิช วิณีภารณ (2530) ได้กล่าวว่า กระบวนการในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทมี 4 ขั้นตอน คือ

1. การศึกษาชุมชน คือ การค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยนักพัฒนาศึกษาและเรียนรู้สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในชุมชนร่วมกับประชาชน โดยใช้วิธีการสังเกตและสัมภาษณ์ทั้งทางตรง/ทางอ้อม ข้อมูลบางส่วนอาจหาได้จากเอกสาร/งานวิจัย

2. การวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาโดยมีการรวมกลุ่มกันอภิปราย ถกเถียงแสดงความคิดเห็น นักพัฒนาเป็นผู้ประสานงาน โดยคอยจัดลำดับผู้อภิปรายให้ข้อเท็จจริงและสรุปประเด็นสำคัญเป็นหลัก ส่วนชาวบ้านควรได้มีโอกาสเข้าร่วมอภิปรายแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่และนักพัฒนาต้องกระตุ้นเร่งเร้าให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นให้มากที่สุด

3. การลงมือปฏิบัติตามแผน หรือวิธีการที่ได้ร่วมกันตัดสินใจแล้วจากขั้นตอนที่ 2 โดยชาวบ้านมีส่วนร่วม ในขั้นตอนนี้จะต้องได้ร่วมด้วยความศรัทธาและเชื่อมั่นในตนเองที่จะพัฒนาชุมชน

4. การประเมินผลงาน โดยชาวบ้านและนักพัฒนาจะร่วมกันกำหนดขั้นตอนย่อย ต่าง ๆ ในการทำงานประเมินผล ตลอดจนดูแลปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างประเมินผล เพื่อที่จะได้แก้ไขได้ทันที

ส่วน เดวิท แมทิวส์ (อ้างในรัฐวุฒิ เสนาคำ , 2541, หน้า 15-18) ได้เสนอหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมีดังต่อไปนี้

1. การกำหนดประเด็นปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนขบคิดปัญหา ไม่เพียงแต่จากแง่มุมผลประโยชน์ของตนเท่านั้น แต่รวมถึงผลประโยชน์ของคนอื่นด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึกในชะตากรรมร่วม และเป็นขั้นแรกของการกระตุ้นสำนึกของประชาชน และร่วมแก้ไขปัญหที่กำลังเกิดขึ้นกับชุมชนของตน

2. การสร้างทางเลือกให้กับชุมชนโดยผ่านกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์เป็นกระบวนการตัดสินใจที่เชื่อมโยงใกล้ชิดกับการปฏิบัติ แม้การสนทนาจะยังไม่ตกลงเห็นพ้องต้องกัน แต่เป็นการสร้างแนวกว้าง ๆ และเผยให้เห็นเป้าหมายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน แต่เป็นการสร้างแนวกว้าง ๆ และเผยให้เห็นเป้าหมายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของผู้เข้าร่วม นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างสำนึกความเป็นไปได้ของการดำเนินกิจกรรม ซึ่งเป็นตัวช่วยเสริมสร้างพลังรวมหมู่ในการดำเนินกิจกรรมตามที่ตัดสินใจ

3. การดำเนินกิจกรรมสาธารณะ เป็นกิจกรรมระดมพลังรวมหมู่ของประชาชน มีความหลากหลาย และเกี่ยวข้องกับประชาชนจำนวนมาก เกิดจากกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ นำมาซึ่งการกำหนดแนวทางทั่วไปของการดำเนินกิจกรรมเผยให้เห็นผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกันของผู้เข้าร่วมและเป้าหมายที่อาจร่วมกันได้ กิจกรรมสาธารณะเกิดจากเป้าหมายร่วมกันของผู้คนจึงก่อให้เกิดการรวมพลังเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แกกันและกัน

4. การประเมินผลกิจกรรมโดยสาธารณะ คือ การเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชน โดยให้ชาวบ้านตัดสินใจว่าความพยายามและกิจกรรมที่ดำเนินการใดมีประโยชน์และมีคุณค่าอย่างแท้จริงต่อชุมชนพวกเขา เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนประเมินและปรับเปลี่ยนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ในทางปฏิบัติกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการดำเนินกิจกรรมพัฒนา

ตามที่กล่าวมาข้างต้น ประชาชนอาจไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เพราะมีข้อจำกัดหลายประการ ดังนั้น การตัดสินใจจึงเป็นส่วนสำคัญที่นักพัฒนาจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้

กระทำ การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาจึงถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมที่แท้จริง เพราะประชาชนเป็นฝ่ายกำหนดความต้องการในการแก้ปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง

แนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วม ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (อ้างในธนาพร ประสิทธิ์นราพันธ์, 2544) กล่าวว่าความล้มเหลวในการดำเนินการพัฒนาในอดีตที่เน้นและให้ความสำคัญกับบทบาทของคนนอกชุมชนมากกว่าความสามารถของคนในชุมชนซึ่งทำให้การดำเนินงานขาดประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงต้องทำการเปลี่ยนแปลงโดยให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดเป้าหมายมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาและแสวงหาทางออกด้วยตัวของเขาเองรวมทั้งการตัดสินใจและการประเมินผลด้วยตนเองว่าดีหรือไม่อย่างไร

การมีส่วนร่วมของชุมชนจะครอบคลุมถึงการกระจายและการสื่อสารข้อมูล เพื่อการพัฒนาขีดความสามารถในการแก้ไขปัญหาของชุมชนในท้องถิ่นด้วย ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (อ้างในศุภชัย ไชยลังกา, 2545) ได้สรุปว่าปัจจัยที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาแบ่งออกเป็น 4 ปัจจัยคือ

1. ปัจจัยด้านกลไกของรัฐโดยรัฐจะต้อง

- การกำหนดนโยบายจะต้องคำนึงถึงความแตกต่างของวัฒนธรรมในท้องถิ่น
- สนับสนุนกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรมและการเมือง
- การสร้างช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนโดยระบบต่างๆของทางราชการจะต้องเอื้ออำนวยและเพิ่มโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วม

2. ปัจจัยด้านประชาชนโดยประชาชนในชุมชนจะต้อง

- มีความรู้ความเข้าใจและมีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนา
- เป็นฝ่ายตัดสินใจริเริ่มกิจกรรมและรับผลประโยชน์
- เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมหรือเป็นผู้นำท้องถิ่น
- มีการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานอื่น
- ได้รับการฝึกอบรมการศึกษาดูงานและรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆอย่างต่อเนื่อง

3. ปัจจัยด้านนักพัฒนาโดยนักพัฒนาต้อง

- ศึกษาชุมชนเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานและได้เรียนรู้สภาพแวดล้อมในทุกๆ ด้านในชุมชน
- มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของกระบวนการมีส่วนร่วม
- ค้นหาผู้นำที่มีศักยภาพซึ่งจะเป็นผู้ที่กระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในงานพัฒนา

- รวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อหาหนทางแก้ไขปัญหา
- เป็นผู้สนับสนุนด้านการศึกษการให้ข้อมูลข่าวสารวิทยาการใหม่ๆ วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- มีความจริงใจและมีความผูกพันกับท้องถิ่นเพื่อให้ประชาชนเชื่อถือและศรัทธา
- ดำเนินงานพัฒนาที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น

4. ปัจจัยเชิงใจ

- การได้รับผลประโยชน์จากการได้เข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา
- โครงการพัฒนาตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน

การมีส่วนร่วมจึงเป็นเรื่องสำคัญในการพัฒนาเพราะเป็นวิธีการที่จะได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสารด้านสภาพการณ์ความต้องการจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของกลุ่มที่จำเป็นต่อการดำเนินงานตามแผนงานและโครงการต่างๆ การที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการคิดค้นปัญหาและวางแผนพัฒนาจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในกิจกรรมพัฒนามากยิ่งขึ้นอันจะนำไปสู่การดำเนินงานอย่างเข้มแข็งจริงจัง อีกทั้งเป็นการช่วยระดมทรัพยากรในหน่วยงานและปัจจัยอื่นๆ มาสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาอีกด้วย กล่าวโดยสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมคือการที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความพร้อมใจที่จะคิดตัดสินใจกระทำสิ่งต่างๆ รวมทั้งการติดตามประเมินผลการกระทำกิจกรรมนั้นๆ ด้วยความสมัครใจมิใช่การบังคับหรือการใช้สิ่งล่อใจต่างๆ มาชักจูง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมจึงขึ้นอยู่กับสติความรับผิดชอบและระดับคุณภาพด้านจิตใจของบุคคลนั้นๆ ด้วยจากการศึกษาเอกสารข้างต้นพบว่าการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนจะมีประสิทธิภาพได้ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมโดยให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมประชุมร่วมทำร่วมวิเคราะห์ปัญหาและแสวงหาทางออกรวมทั้งการตัดสินใจและประเมินผลด้วยตนเองว่าดีหรือไม่อย่างไรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของกิจกรรมชุมชนที่กำหนดไว้

เจมส์ คี ปี้นทอง (2525, 11) อ้างใน นงลักษณ์ ทูจจันทร์ ได้กล่าวถึงขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนแบ่งออกได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ของชุมชนเป็นขั้นตอนแรกที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าชาวบ้านยังไม่สามารถเข้าใจถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้วยตัวเอง กิจกรรมต่างๆ ที่ตามมาจะไร้ประโยชน์และที่สำคัญที่สุดคือประชาชนเป็นผู้ใกล้ชิดกับปัญหาย่อมเป็นผู้ที่รู้ปัญหามากที่สุด

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินกิจกรรม การดำเนินการวางแผนเป็นขั้นตอนที่ขาดไม่ได้ หากประชาชนไม่ได้เข้าร่วมในการวางแผนการดำเนินกิจกรรม ประชาชนก็จะไม่สามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้เองโดยไม่มีผู้ช่วย

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงานในส่วนนี้ หมายถึงการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ตามความสามารถของประชาชนแต่ละคนนั่นเอง โดยที่ใครมีทุนก็สามารถช่วยเหลือด้านเงินทุน หากใครไม่มีเงินทุนก็สามารถช่วยเหลือในด้านแรงงานได้

4. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน ซึ่งเริ่มต้นจากการค้นหาสาเหตุของปัญหา การวางแผนการปฏิบัติการ และการประเมินผลการปฏิบัติการ

4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำแผนกลยุทธ์

การวางแผนเป็นการตัดสินใจล่วงหน้าซึ่งองค์ประกอบของการวางแผนสามารถจำแนกได้ 7 ประการคือ (อนันต์ เกตุวงศ์, 2543 : 28)

1. การวางแผนเป็นกระบวนการ (Process) กระบวนการในที่นี้ หมายถึง กิจกรรมที่ต่อเนื่องกันซึ่งเกิดขึ้นในหน่วยเดียวกัน กิจกรรมนี้ต้องการทั้งทรัพยากรและพลังงานเพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปได้

2. การจัดเตรียม (Preparing) การวางแผนเป็นกระบวนการของการเตรียมชุดหนึ่งของการตัดสินใจ เพื่อให้ได้รับการอนุมัติและดำเนินการโดยองค์กรอื่น ๆ แม้ว่าหน่วยงานหนึ่งมีหน้าที่วางแผน มีอำนาจอนุมัติ และดำเนินการตามแผนก็ตาม กระบวนการดังกล่าวนี้ยังคงมีอยู่ต่างหากโดยเฉพาะ

3. เป็นชุดหนึ่ง (A set) การวางแผนหมายถึงการตัดสินใจประเภทหนึ่ง และในที่นี้มีลักษณะเฉพาะคือ มีความเกี่ยวข้องกับชุดหนึ่งของการตัดสินใจที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นระบบ

4. การตัดสินใจเพื่อการกระทำ (Decisions for action) การวางแผนมุ่งสู่การกระทำเป็นสิ่งสำคัญ ไม่ได้มุ่งไปสู่วัตถุประสงค์อย่างอื่น แต่การวางแผนก็มีผลงานระดับสองอีกหลาย ๆ อย่าง เช่น การพัฒนาการบริหาร การพัฒนาการตัดสินใจ และการฝึกอบรมให้คนทำงานร่วมกัน เป็นต้น

5. ในอนาคต (In the future) ลักษณะสำคัญยิ่งของการวางแผน ได้แก่ การมุ่งสู่อนาคต มีการพยากรณ์เหตุการณ์ในอนาคต ความไม่แน่นอน และเงื่อนไขต่าง ๆ

6. การมุ่งสู่การทำให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ (Directed at achieving goals) กระบวนการวางแผนจะไม่สามารถดำเนินไปได้ถ้าขาดวัตถุประสงค์ ทั้งนี้เพราะวัตถุประสงค์จะเป็นตัวกำหนดทิศทาง จุดหมายปลายทางของการกระทำเป็นกระบวนการดังกล่าวมา

7. ใช้วิธีการที่ให้ผลงานสูง (By optimal means) จุดสำคัญอันหนึ่งในกระบวนการวางแผนก็คือการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการกับเป้าหมาย เพื่อเลือกวิธีการกระทำที่ก่อให้เกิดผลตามเป้าหมายมากที่สุด

ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่า การวางแผนก็คือการตัดสินใจล่วงหน้าในการเลือกทางเลือกเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุประสงค์หรือวิธีการกระทำ โดยทั่วไปจะเป็นการตอบคำถามต่อไปนี้คือจะทำอะไร (What) ทำไมจึงต้องทำ (Why) ใครบ้างที่จะเป็นผู้กระทำ (Who) จะกระทำเมื่อใด (When) จะกระทำกันที่ไหนบ้าง (Where) และจะกระทำกันอย่างไร (How) ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลจำนวนหนึ่ง

การวางแผน เป็นหน้าที่ของผู้บริหารของหน่วยงาน ที่จะต้องเป็นผู้ทำให้มีแผนสำหรับเป็นเครื่องมือในการบริหาร การกำหนดทิศทางในการดำเนินงาน ผู้บริหารจึงมักกำหนดแผนให้สอดคล้องกับปรัชญาหรือความเชื่อในการปฏิบัติงาน แอคคอฟฟ์ (Russell L.A Ckoff) (ประชุมรอดประเสริฐ, 2545 : 90) ได้จำแนกยุทธวิธีในการวางแผนไว้ 3 ประการคือ

1. การวางแผนโดยยึดปรัชญาความพึงพอใจ (Satisfication Philosophy) เป็นการวางแผนที่ถือเอาความพึงพอใจของผู้วางแผนเป็นสำคัญ ดังนั้นจึงไม่ให้ความสำคัญกับข้อมูลที่น่ามาใช้มีการดำเนินการอย่างง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน วัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดขึ้นจึงไม่มีความหมายขอให้ได้ชื่อมีแผน เท่านั้น สุดท้ายในการนำแผนไปใช้จึงมีการยืดหยุ่นมากหรืออาจไม่นำแผนไปใช้เลย

2. การวางแผนโดยยึดปรัชญาการได้ประโยชน์สูงสุด (Optimizing Philosophy) เป็นการวางแผนที่ยึดข้อมูลตัวเลขเป็นสำคัญกับการคำนึงถึงทรัพยากรต่างๆ ยกเว้นทรัพยากรมนุษย์ ลักษณะของแผนจึงขาดเรื่องการจูงใจให้เกิดความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลในองค์กร เป็นสาเหตุให้ขาดความควบคุมงานในส่วนย่อย สุดท้ายเป็นการใช้แผนที่เน้นด้านปริมาณของผลผลิตที่เกิดจากการใช้ทรัพยากร โดยไม่คำนึงถึงวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผน

3. การวางแผนโดยคำนึงถึงปรัชญาในการดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม (Adaptivizing Philosophy) เป็นการวางแผนที่เน้นกระบวนการและการมีส่วนร่วม มีการกำหนดรูปแบบขององค์กร และการจัดองค์กรให้สอดคล้องกับ ความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้น การวางแผนวิธีนี้จึงมีลักษณะเป็นเชิงวิทยาศาสตร์ ที่อาศัยข้อมูลจากการวิเคราะห์หรือวิจัย มีวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่เกิดจากฐานความคิดของบุคลากรในองค์กร

กล่าวโดยสรุป แผนและการวางแผนมีบทบาทสำคัญมากต่อการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตามต้องการและเป็นระบบ เช่น ถ้าต้องการจะทำอะไรแล้วจึงกระทำให้บังเกิดสิ่งนั้น ผู้วางแผนและผู้ปฏิบัติตามแผนจะต้องมองเห็นภาพทั้งหมดของสิ่งที่ต้องการหรือผลที่คาดว่าจะได้รับทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพและแน่นอนที่สุด ผลผลิตนี้จะต้อง

เป็นประโยชน์ที่ตอบสนองและสอดคล้องกันส่วนอื่น ๆ อย่างเป็นระบบด้วย และจะสมบูรณ์ยิ่งขึ้นถ้าเป็นระบบอย่างครบวงจร

การวางแผนและแผนมีประโยชน์สำคัญทั้งต่อผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องดังนี้ (อนันต์ เกตุวงศ์, 2543: 35-37)

1. การป้องกันมิให้เกิดปัญหาในอนาคต ประโยชน์สำคัญยิ่งของแผนและการวางแผนได้แก่ การป้องกันมิให้ปัญหาสำคัญเกิดขึ้นในอนาคตซึ่งเป็นประโยชน์ต่อทั้งผู้บริหารและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น ๆ การจะใช้ประโยชน์ด้านนี้ของแผนได้มากน้อยนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารในการพิจารณาถึงสภาพหรือสภาวะของเหตุการณ์ในอนาคต และอาจต้องอาศัยความรู้ความสามารถในการทำงานเหตุการณ์ในอนาคตด้วย

2. การทำให้ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานมีความมั่นใจ การวางแผนและแผนจะเป็นหลักหรือแนวทางที่ชัดเจนเกี่ยวกับการตัดสินใจ และการปฏิบัติงานรวมทั้งผลงานที่จะเกิดขึ้นผู้บริหารและผู้ปฏิบัติตามแผนสามารถศึกษาหาความรู้ในเรื่องดังกล่าวได้จากแผนล่วงหน้าก่อนการกระทำจะเกิดขึ้นว่าจะต้องทำอะไรบ้าง ทำอย่างไร ทำที่ไหน ทำเมื่อใด และใครบ้างจะเป็นผู้ร่วมงาน ตลอดจนจะใช้เครื่องมือขนาดไหน ประเภทใด เป็นต้น จึงทำให้ผู้ทำงานเกิดความมั่นใจและแน่ใจว่าสิ่งที่เขาจะทำนั้นจะต้องสำเร็จ และเขาจะต้องทำได้

3. การทำให้งานมีความเป็นไปได้ การทำงานให้สำเร็จเป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติทั้งหลายตระหนัก ทั้งนี้เพราะการคิดกับการกระทำนั้นมีความยากง่ายแตกต่างกันมาก โดยทั่วไปแล้วการกระทำจะยากกว่าการคิด การปฏิบัติตามแผนนั้นมีความยากลำบากกว่าการวางแผนมากหลายเท่า ดังนั้นการวางแผนเท่านั้นที่จะช่วยทำให้การกระทำมีความเป็นไปได้อย่างยิ่ง และจะต้องเป็นไปอย่างมีความสอดคล้องสัมพันธ์กันเป็นระบบทุกส่วนทุกด้านโดยอาศัยการประสานร่วมมือกัน ซึ่งสามารถรู้ได้ล่วงหน้าจากแผน

4. การวางแผนก่อให้เกิดการประหยัด การวางแผนมีส่วนทำให้มีการเลือกวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมที่สุดก่อนที่จะนำไปใช้ อาจจะมีการทดลอง ประเมินผล และทดสอบผลดีผลเสียแล้วรวมทั้งวิธีการและขั้นตอนอื่น ๆ ของการวางแผน พอจะกล่าวได้ว่าทำให้เกิดการประหยัดทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรทางบุคคล เงิน วัสดุ และเวลา ซึ่งจะมีการใช้อย่างเหมาะสมพอดี หรือได้สัดส่วนกับผลงานที่กำหนดไว้

5. ก่อให้เกิดความสะดวกและง่ายในการบริหาร เนื่องจากการวางแผนมีส่วนทำให้การทำงานมีระบบจึงก่อให้เกิดความสะดวกและง่ายในการควบคุมการทำงาน มีความร่วมมือกัน มีการประสานงานกัน และมีการทำงานที่สอดคล้องสัมพันธ์กันทุกส่วนทุกด้าน

6. ป้องกันปัญหาทางด้านโครงสร้างและบริหาร เมื่อมีการวางแผนย่อมบอกได้ว่าเป็นการเริ่มต้นงานได้ดี การปฏิบัติงานจะเป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดองค์การแบ่งงานกันทำตามความรู้เฉพาะด้านและตามความสามารถของแต่ละบุคคลจึงเป็นการป้องกันปัญหาทางด้านบริหารบางประการ กล่าวคือ การทำงานซ้ำซ้อนกันโดยไม่จำเป็น การแบ่งงานกันทำระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น

7. ขวัญกำลังใจ ความรับผิดชอบสูง การมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน การแบ่งงานอย่างถูกต้อง การประสานงานกันในระดับการวางแผนมีส่วนทำให้ผู้ที่มีหน้าที่ในการปฏิบัติตามแผนมีความเข้าใจในหน้าที่และความรับผิดชอบของตำแหน่งงานที่จะต้องทำ สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้ทำงานมีขวัญและกำลังใจ ตลอดจนความมั่นใจในการทำงานให้สำเร็จได้ดีขึ้น

การวางแผนและแผนก็ย่อมมีจุดอ่อนหรือข้อจำกัด ซึ่ง อนันต์ เกตุวงศ์ (2543: 39) กล่าวว่า มีจุดอ่อนหรือข้อจำกัด ในเรื่องความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถและประสบการณ์ของผู้วางแผน ปัญหานี้ค่อนข้างจะกว้างและมีลักษณะทั่ว ๆ ไป ทั้งนี้เพราะการวางแผนต้องอาศัยผู้มีความรู้และประสบการณ์ในแต่ละด้านมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานที่ต้องกำหนดว่าจะทำอะไร ส่วนงานด้านอื่น เช่น จะทำอะไร ทำไมจึงต้องทำ ทำเมื่อใด ทำที่ไหน และใครจะเป็นผู้ทำ รวมทั้งการควบคุมประสานงานนั้น สามารถใช้ผู้บริหารที่มีความรู้และประสบการณ์พอสมควร และจะต้องมีฝ่ายช่วยเหลือทางด้านข้อมูลหรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจและการพยากรณ์อนาคตอย่างพร้อมเพรียงด้วย

ความหมายการวางแผนกลยุทธ์

กลยุทธ์มีรากฐานมาจากศาสตร์ทางการทหาร มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “STRATEGY” ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษากรีกโบราณในช่วงระหว่าง 400 ปีก่อนคริสตกาล ถ้าเป็นคำนาม มีความหมายว่า “นายพลผู้นำทัพ” คำกริยาหมายถึง “การวางกลวิธีเพื่อโจมตีฝ่ายศัตรูด้วยการใช้กำลังพลและอาวุธยุทธโปกรณ์อย่างมีประสิทธิภาพและได้ผล คือได้รับชัยชนะ” (ปรกรณ์ ปรียากร, 2542: 52) หรือ คือ ศิลปะและศาสตร์ที่เป็นยุทธการทางทหาร ต่อมาไม่นานคำนี้ได้นำมาใช้ในการบริหารองค์การ (พันธุศักดิ์ พลสารัมย์, 2540: 78)

คำว่า “กลยุทธ์” นั้นถูกกำหนดขึ้นและใช้อย่างหลากหลายตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านธุรกิจ กลยุทธ์บางครั้งก็หมายถึง ภาวะผู้นำ (Leadership) และอาจหมายถึง วิธีการดำเนินงาน (Course of Action) ขององค์การเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งเริ่มต้นด้วยลักษณะที่เป็นการพรรณนาอย่างกว้าง ๆ ในภายหลังจึงเพิ่มรายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมที่องค์การจะกระทำตามภารกิจที่กำหนด เพื่อให้ได้มาซึ่งเป้าประสงค์ขององค์การในภาพรวมในการนี้กลยุทธ์จึง

เปรียบเสมือนตัวกระตุ้น (Catalyst) หรือองค์ประกอบการจัดการที่เป็นพลวัต ซึ่งจะให้องค์การบรรลุความสำเร็จตามวัตถุประสงค์นั่นเอง

การพัฒนากลยุทธ์นั้นเป็นทั้งศาสตร์ และศิลป์ ซึ่งเป็นผลผลิตของตรรกวิทยา และความคิดสร้างสรรค์ (Logic and Creativity) ในแง่ของศาสตร์นั้นเกี่ยวข้องถึงการประกอบ (Assembling) และการจัดสรร (Allocating) ทรัพยากรที่จำเป็นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ ด้วยการเน้นการจับคู่ระหว่างจุดแข็งขององค์การกับโอกาสจากสภาพแวดล้อมภายนอก ภายใต้ข้อจำกัดด้านค่าใช้จ่าย และเวลา ส่วนในแง่ของศิลป์นั้นกลยุทธ์เกี่ยวข้องถึงเทคนิคที่จะให้ได้มาซึ่งประสิทธิผลของการใช้ทรัพยากร รวมทั้งการจูงใจบุคลากรเพื่อการดำเนินกลยุทธ์ โดยการพิจารณาถึงแรงหรือผลกระทบจากสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อผลการปฏิบัติงานขององค์การและสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงด้วย (ทองหล่อ เดชไทย, 2544: 114)

ความหมายของการวางแผนกลยุทธ์และการจัดการกลยุทธ์

กูดสไตน์และคณะ (Goodstein and others, 1993 : 8) กล่าวว่า การวางแผนกลยุทธ์เป็นการตอบคำถามพื้นฐานสำคัญ 3 ประการขององค์กร คือ องค์กรจะก้าวไปทางใด (What are you going?) สภาพแวดล้อมขององค์กรมีอะไรบ้าง (What is the environment?) และองค์กรจะต้องทำอย่างไรบ้างจึงจะไปถึงเป้าหมายได้ (How do you get there?)

ทศพร ศิริสัมพันธ์ (2543: 6) หมายถึง “การนำหรือผู้นำ” หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า กลยุทธ์ คือการวางแผนยุทธศาสตร์บัญชาการรบเพื่อนำกองทัพเข้าทำลายข้าศึกโดยใช้กำลัง และอุบายเล่ห์เหลี่ยมอันชาญฉลาด ถ้าเปรียบเทียบกับการจัดการศึกษา คือการต่อสู้หรือเอาชนะความไม่รู้หนังสือของเด็ก ซึ่งหมายถึง การวางแผนการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ เป็นคนดี และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

ชัยสิทธิ์ เฉลิมมีประเสริฐ (2544: 1-4) ได้ให้ความหมายของการวางแผนเชิงกลยุทธ์ว่า กระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management Process) หมายถึงขั้นตอนการบริหารเพื่อให้บรรลุผลพันธกิจ (Mission) ขององค์กร โดยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ได้ผลประโยชน์จากองค์กร (Stakeholders) อันเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่อการตัดสินใจ ในการวางแผนเชิงกลยุทธ์ สิ่งที่ควรคำนึงถึง คือ การมีส่วนร่วมของบุคลากรในองค์กร และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ร่วมกันพิจารณาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อการดำเนินงาน

จากความหมายการวางแผนกลยุทธ์ ดังกล่าว สรุปได้ว่าการวางแผนกลยุทธ์หมายถึง ยุทธวิธี หรือยุทธศาสตร์ที่จะรวมกิจกรรมหรือการปฏิบัติที่หลากหลายในองค์กรให้มีพลังส่งผลต่อ

ความสำเร็จขององค์กรตามจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยมีการกำหนดทิศทางในอนาคตขององค์กร สถานศึกษาหรือหน่วยงาน จากการวิเคราะห์สถานภาพทั้งภายในและภายนอก เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และการจัดสรรทรัพยากรไปสู่ภาพลักษณ์ใหม่อย่างเป็นระบบที่จะทำให้องค์กรบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล โดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรในองค์กรและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ร่วมกันระดมความคิดของทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้อย่างคุ้มค่า

สรุป แผนกลยุทธ์ คือ เอกสารที่ระบุ วิสัยทัศน์ ภารกิจ และกลยุทธ์ต่าง ๆ ในการดำเนินงานขององค์กรหนึ่ง ๆ เป็นแผนระยะยาวที่บอกถึงทิศทางการดำเนินงานขององค์กรสำหรับใช้เป็นเครื่องมือในการประสานและกำกับติดตามการดำเนินงานในส่วนงานต่าง ๆ ขององค์กรให้เป็นไปในทิศทาง และจังหวะเวลาที่สอดคล้องกัน ซึ่งจัดทำขึ้นจากการวิเคราะห์สภาพการณ์ภายนอกและภายในองค์กรเพื่อคาดคะเนแนวโน้มของสถานการณ์ และกำหนดแนวทางการดำเนินงานขององค์กรให้สอดคล้องเหมาะสมกับแนวโน้มของสถานการณ์ดังกล่าว

การวางแผนกลยุทธ์เป็นคำที่วิวัฒนาการมาจากโมทัศน์ของการวางแผนระยะยาว (long range planning) เริ่มใช้กันแพร่หลายตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2503 เป็นต้นมา แต่ลักษณะสำคัญของการวางแผนกลยุทธ์ แตกต่างจากแผนระยะยาวแบบที่เคยทำมาในอดีต กล่าวคือ การวางแผนกลยุทธ์ เป็นการวางแผนที่มุ่งเน้นการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่กำลังจะเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อม โดยจะวางแผนพัฒนาให้องค์กรปรับการดำเนินงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลตลอดเวลาที่ก้าวไปในอนาคต ดังนั้นกลยุทธ์จึงมีกลไก 3 ประการ (ธงชัย สันติวงศ์, 2537: 48) ดังนี้

ประการที่ 1 เป็นการวางแผนเพื่อปรับทิศทางขององค์กรไปสู่วัตถุประสงค์ใหม่ที่จะสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

ประการที่ 2 เป็นการวางแผนการใช้ทรัพยากรขององค์กรเพื่อพัฒนาระบบการทำงาน ระบบการผลิต การนำเทคโนโลยีมาใช้

ประการที่ 3 เป็นการวางแผนที่มีการวิเคราะห์พิจารณาในเชิงกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่มุ่งจะให้องค์กรประสบผลสำเร็จมากที่สุด ดีที่สุด โดยประหยัดการใช้ทรัพยากรได้มากที่สุดด้วย

การวางแผนกลยุทธ์ เป็นเครื่องมือที่สำคัญของผู้บริหารในการปรับเปลี่ยนองค์กรให้สอดคล้องรับกับการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อม เพื่อช่วยให้องค์กรสามารถอยู่รอดและเจริญเติบโตต่อไป เป็นประโยชน์หลายประการต่อการบริหารงานในองค์กรต่าง ๆ

ทศพร ศิริสัมพันธ์ (2539: 57) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบและลักษณะที่สำคัญของการวางแผนเชิงกลยุทธ์ไว้ดังนี้

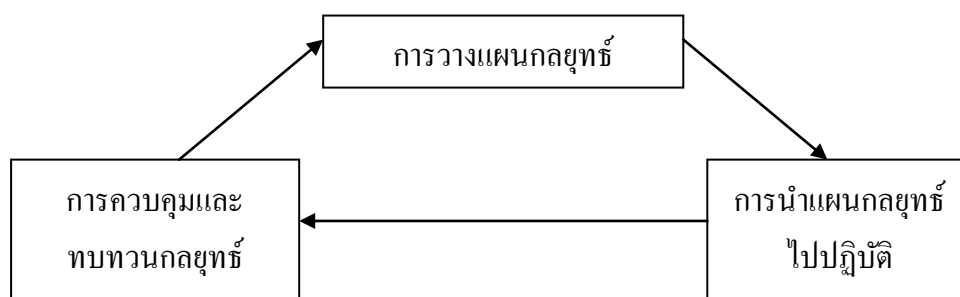
1. การมุ่งเน้นอนาคตโดยการสร้างวิสัยทัศน์เกี่ยวกับทิศทางขององค์กรที่จะดำเนินต่อไป และการระดมสรรพกำลัง รวมทั้งทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อดำเนินการตามทิศทางดังกล่าว ซึ่งการวางแผนเชิงกลยุทธ์นี้ไม่ใช่เป็นเพียงแต่การวางแผนระยะยาวเพื่อคาดการณ์แนวโน้มในอนาคต และเตรียมแผนงานรองรับเท่านั้น แต่จะเป็นความพยายามในการกำหนดสภาพการณ์ที่พึงประสงค์ไว้ล่วงหน้า และเปลี่ยนแปลงปัจจัยต่างๆ ให้สอดคล้องกัน

2. การมุ่งเน้นจุดมุ่งหมายรวมขององค์กรโดยกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนสามารถนำไปปฏิบัติให้บังเกิดผลได้ตามช่วงระยะเวลาต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุตามทิศทางที่ต้องการ

3. การมุ่งเน้นกระบวนการโดยจะต้องมีการดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเป็นวงจรไม่มีที่สิ้นสุด เริ่มต้นจากการกำหนดภารกิจหลักการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในการวิเคราะห์และจัดวางกลยุทธ์ การจัดทำแผนงานและโครงการ การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ การทบทวนจัดวางกลยุทธ์ใหม่

4. การมุ่งเน้นภาพรวมโดยเน้นระดับของการวิเคราะห์ทั้งองค์กรมากกว่าพิจารณาเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งหรือเฉพาะบางแผนงาน โครงการกิจกรรมใด ๆ ดังนั้นอิทธิพลผลกระทบของการบริการเชิงกลยุทธ์จึงมีค่อนข้างสูง และครอบคลุมทั่วทั้งองค์กรและการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นมักจะมีผลต่อเนื่องไปอีกเป็นเวลาหลายปี

นอกจากนี้ได้กล่าวถึงการบริหารเชิงกลยุทธ์ เป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องเป็นวงจรและวนซ้ำกลับไปกลับมา เริ่มตั้งแต่การวางแผนกลยุทธ์ (Strategic planning) การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (Strategic implementation) จนถึงขั้นการควบคุม/ทบทวนกลยุทธ์ (Strategic control) ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ของการวางแผนงาน ดังภาพ 2

ภาพ 2 ความสัมพันธ์ของการวางแผนงาน

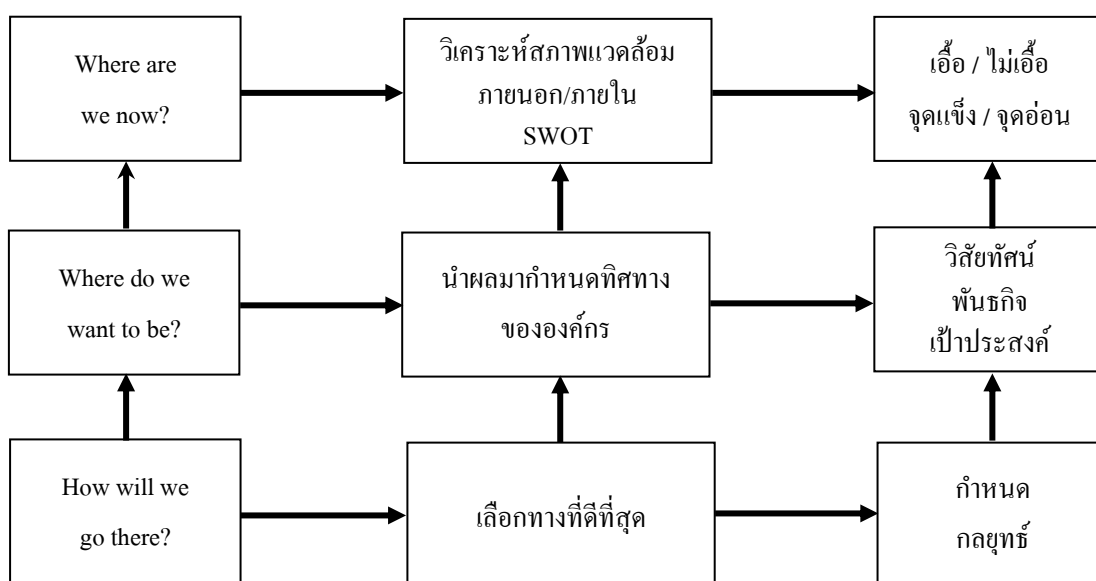
ที่มา : ทศพร ศิริสัมพันธ์ (2539: 63)

กล่าวโดยสรุปการวางแผนกลยุทธ์ คือ การวางแผนระยะยาวขององค์กรที่มุ่งถึงการตัดสินใจกำหนดวัตถุประสงค์ขององค์กรจากการประเมินปัจจัยที่มีอิทธิพลทั้งหลายและเลือกกลยุทธ์ในการดำเนินงานโดยการเชื่อมโยงทรัพยากรต่าง ๆ ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ให้เหมาะสมกับ

สภาพแวดล้อม การวางแผนกลยุทธ์เป็นกระบวนการ (Process) ที่มีขั้นตอนเป็นลำดับคือการกำหนดจุดประสงค์ของหน่วยงาน การจัดทำนโยบาย การจัดแผนดำเนินงานในรายละเอียดรวมทั้งจะต้องคาดการณ์การดำเนินการไว้เป็นการล่วงหน้าว่าจะทำอะไร (What) จะทำเมื่อใด (When) จะทำที่ไหน (Where) ใครเป็นคนทำ (Who(m)) และทำอย่างไร (How) การดำเนินการของแผนกลยุทธ์ต้องเป็นไปอย่างมีระบบและอยู่บนรากฐานของความเข้าใจร่วมกัน

กระบวนการและขั้นตอนการวางแผนกลยุทธ์

จากแนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนกลยุทธ์ขององค์กร การวางแผนกลยุทธ์เป็นกระบวนการวางแผนที่เริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในองค์กร เพื่อให้ทราบว่ามีปัจจัยภายนอกใดบ้างที่เป็นโอกาส (Opportunity) และปัจจัยใดบ้างที่เป็นอุปสรรค (Threat) ตามด้วยการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในองค์กร เพื่อให้ทราบว่าภายในองค์กรมีปัจจัยใดบ้างที่เป็นจุดแข็ง (Strength) หรือจุดเด่น และปัจจัยใดบ้างที่เป็นจุดอ่อน (Weakness) หรือจุดด้อย ซึ่งวิธีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมเพื่อหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคนี้ เรียกว่า “SWOT Analysis” จากนั้นจึงนำผลการวิเคราะห์มาประเมินผลว่าสถานการณ์ขององค์กรเป็นอย่างไร เพื่อนำข้อมูลนี้ไปกำหนดทิศทางขององค์กร ได้แก่ วิสัยทัศน์ (Vision) พันธกิจ (Mission) และเป้าประสงค์ (Goal) ขั้นตอนสุดท้ายคือการกำหนดกลยุทธ์ขององค์กรซึ่งกลยุทธ์จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามลักษณะประเภทและขนาดขององค์กร เขียนเป็นแผนภูมิการวางแผนกลยุทธ์ได้ดังนี้

ภาพ 3 แสดงขั้นตอนการวางแผนกลยุทธ์

ที่มา : ทอมป์สัน และสตรีกแลนด์ (Thompson and Strickland, 1995: 3)

นอกจากนี้ ทอมป์สัน และสตรีกแลนด์ (Thompson and Strickland, 1995 : 4) ได้กำหนดขั้นตอนในการสร้างแผนกลยุทธ์ 4 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนดข้อความวิสัยทัศน์ ข้อความพันธกิจ เป้าหมายและวัตถุประสงค์ (Formulation of Vision, Mission Statement, Goals and Objectives) เป็นการกำหนดจุดหมาย 5 ประการดังนี้

1.1 การกำหนดวิสัยทัศน์ขององค์กร (Organization's Vision) เป็นข้อความทั่วไปซึ่งกำหนดทิศทาง ข้อความภารกิจ เป็นข้อความที่กำหนดส่วนประกอบของวิสัยทัศน์ควรจะอธิบายถึงรายละเอียดขององค์กร ขอบเขตของการปฏิบัติ ความต้องการ (Needs) และค่านิยมเบื้องต้นขององค์กร

1.2 การกำหนดข้อความภารกิจ (Mission Statement) เป็นขอบเขตของงานในองค์กรซึ่งกำหนดขึ้นเพื่อเป็นภาพรวม และดำเนินการวินิจฉัยออกมาเขียนเป็นเฉพาะที่เป็นเป้าหมายขององค์กรออกมา

1.3 การกำหนดเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ (Strategic Goals) เป็นข้อความอย่างกว้างขวางของจุดหมายขององค์กร ซึ่งกำหนดขึ้นเพื่อให้บรรลุภารกิจ (Mission) เป็นความมุ่งหมายขององค์กรหรือหลักเหตุผล ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความอยู่รอด หรือการคาดคะเนระยะยาวถึงสิ่งที่องค์กรต้องการให้เกิดขึ้น ภารกิจจึงเป็นลักษณะเด่น

1.4 การกำหนดเป้าหมาย (Goals) เป็นการกำหนดสิ่งที่ต้องการในอนาคต ซึ่งองค์กรต้องพยายามให้เกิดขึ้นโดยเป็นส่วนประกอบของการวางแผนที่สำคัญเกี่ยวกับเป้าหมายในอนาคตที่องค์กรต้องการให้บรรลุถึงจุดหมายนั้น

1.5 การกำหนดวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์ (Strategic Objectives) วัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์เป็นข้อความเฉพาะอย่างที่กำหนดหลักเกณฑ์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่เป็นโอกาสภายใต้สภาพแวดล้อม

2. การกำหนดกลยุทธ์ (Strategy Formulation) หรือการวางแผนเชิงกลยุทธ์ (Strategic Planning) หมายถึง การกำหนดกลยุทธ์ทางเลือก และเลือกจากทางเลือกซึ่งสามารถบรรลุจุดประสงค์ เป็นแผนที่สำคัญและเป็นแผนระยะยาว

3. การปฏิบัติตามกลยุทธ์ (Strategy Implementation) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงกลยุทธ์ให้เป็นการปฏิบัติและเป็นผลลัพธ์ คือ การกำหนดโครงสร้างขององค์กร การจัดระบบการปฏิบัติการที่เหมาะสม การยอมรับรูปแบบการจัดการที่เหมาะสมและการจัดวัฒนธรรมขององค์กรหรือค่านิยม

4.การประเมินผลและการควบคุมเชิงกลยุทธ์ (Evaluation and Strategic Control) การควบคุมเชิงกลยุทธ์เป็นกระบวนการพิจารณาว่ากลยุทธ์ได้บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ต่อการดำเนินงานหรือไม่

เซอร์โตและปีเตอร์ (Certo and Peter, 1991: 67-71) ให้ความหมายว่า การจัดการกลยุทธ์เป็นกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่องที่มีจุดหมาย เพื่อให้องค์กรสามารถเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้เหมาะสม และเสนอขั้นตอนการจัดการกลยุทธ์ไว้ 5 ขั้นตอน คือ

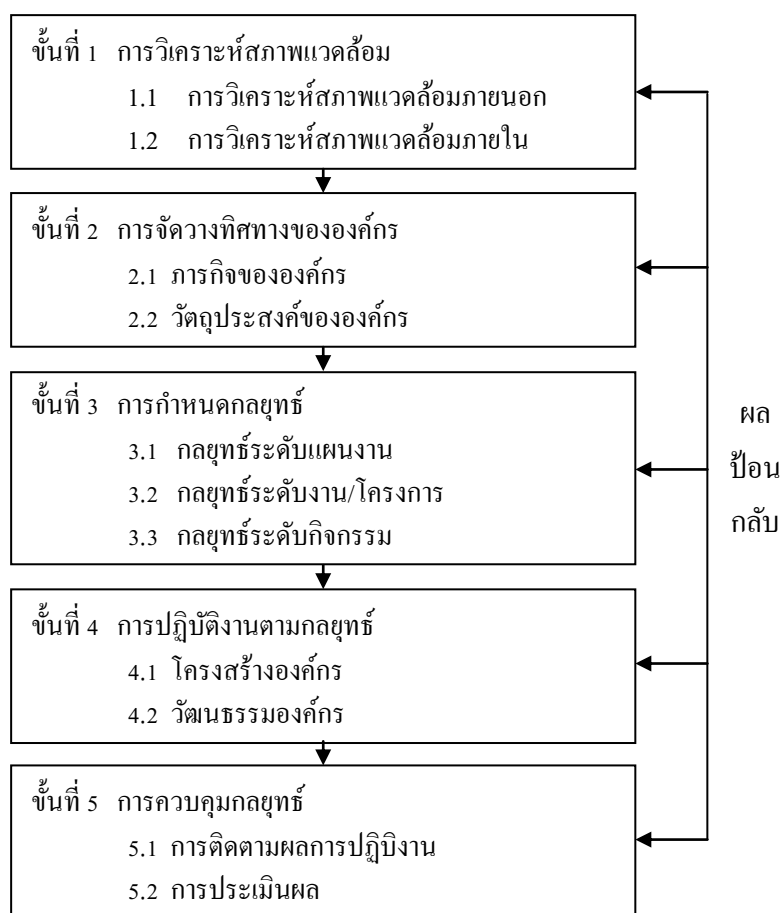
1. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Environment analysis) โดยพิจารณาจาก “จุดแข็ง-จุดอ่อน” ภายในองค์กร และ “โอกาส-อุปสรรค” จากภายนอกองค์กร ซึ่งเป็นปัจจัยเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการบรรลุความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์กร ทั้งเป็นปัจจัยเงื่อนไขในระยะเวลาที่ผ่านมา และที่จะเป็นเงื่อนไขในอนาคต

2. การสร้างทิศทางขององค์กร (Establishing organization direction) โดยพิจารณาพันธกิจขององค์กร ซึ่งเน้นเหตุผลในการมีองค์กรและเป้าหมายขององค์กร ซึ่งเน้นประโยชน์ที่ได้รับจากการมีองค์กร

3. การกำหนดกลยุทธ์ (Strategic formulation) โดยพิจารณาออกแบบและเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงจากการวิเคราะห์ทางเลือกด้วยเทคนิคต่าง ๆ เช่นการวิเคราะห์คำถามวิกฤติ (Critical question analysis) การวิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อน-โอกาส-ภาวะคุกคาม (SWOT) เป็นต้น

4. การปฏิบัติงานตามแผนกลยุทธ์ (Strategic implementation) โดยดำเนินงานตามแผนปฏิบัติงานตามกลยุทธ์ที่กำหนดไว้ให้เป็นไปอย่างราบรื่น โดยคำนึงถึงโครงสร้างขององค์กร (organization structure) และวัฒนธรรมองค์กร (organization culture) เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จตามที่พึงประสงค์

5. การควบคุมเชิงกลยุทธ์ (Strategic control) โดยทำการติดตามผลการปฏิบัติงานและทำการประเมินผลกระบวนการและประเมินผลสำเร็จขององค์กร

ภาพ 4 กระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์

ที่มา : Certo and Perter (1991: 42)

โดยสรุปจากแนวคิดในเรื่องของการจัดทำแผนกลยุทธ์นั้นพบว่าแผนกลยุทธ์ มีกระบวนการที่จะทำให้เกิดกลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ ที่จะทำให้องค์การเกิดการเปลี่ยนแปลงรวม 5 ขั้นตอน ดังนี้ (1) ขั้นการวิเคราะห์สถานภาพขององค์กร หรือ หน่วยงาน โดยทบทวนภารกิจ หรือตรวจสอบทบทวนพันธกิจ ภารกิจขององค์กรเป็นส่วนที่เรียกว่า (Mission Analysis) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมในอนาคต (Environmental Analysis) และการวิเคราะห์องค์กร (SWOT หรือ Situation Analysis) (2) กำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) พันธกิจ ภารกิจ กำหนดเป้าประสงค์ กำหนดเป้าหมายผลผลิตหลักขององค์กรหรือสถานศึกษา (3) กำหนดกลยุทธ์ ยุทธศาสตร์ขององค์กรหรือ หน่วยงาน เป็นการค้นหาอุปสรรคปัญหาในการดำเนินงานเพื่อกำหนดกลยุทธ์ ยุทธศาสตร์ นโยบาย กิจกรรมสำคัญตามกลยุทธ์ (4) ปฏิบัติตามแผนกลยุทธ์ ยุทธศาสตร์โดยนำกลยุทธ์ ยุทธศาสตร์ที่ได้มาจัดทำแผนกลยุทธ์ แผนยุทธศาสตร์ และแผนปฏิบัติการประจำปี

(5) ประเมินผลและปรับแผน เมื่อดำเนินการตามกลยุทธ์ที่ได้กำหนดไว้สักระยะหนึ่งจะต้องมีการประเมินผลว่ากิจกรรม งาน ภาระงานที่ได้ดำเนินการไปนั้น บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ หรืออาจมีเหตุการณ์หรือสภาวะแวดล้อมหรือนโยบายอาจเปลี่ยนไปจึงมีความจำเป็นต้องประเมินผลงานและปรับแผนกลยุทธ์/ยุทธศาสตร์ขององค์กรใหม่เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพัฒนาเป็นไปในแนวทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม

เทคนิคการวิเคราะห์ SWOT (SWOT Analysis)

ในการกำหนดกลยุทธ์ เครื่องมือที่จะช่วยให้ผู้บริหารสามารถกำหนดกลยุทธ์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและสามารถนำข้อมูลที่ได้รับจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและสภาพแวดล้อมภายในมาใช้ประโยชน์มีวิธีการที่สำคัญ คือ การวิเคราะห์ SWOT เป็นการประเมินวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์กรเพื่อประเมินจุดแข็ง (strength) จุดอ่อน (weakness) โอกาส (opportunity) และอุปสรรค (threat) การวิเคราะห์ SWOT จะถูกใช้เป็นรากฐานของการกำหนดกลยุทธ์ เพื่อบรรลุภารกิจและวัตถุประสงค์ขององค์กร ข้อมูลที่รวบรวมได้จากการวิเคราะห์ SWOT อาจจะเสนอแนะว่าองค์กรควรจะเปลี่ยนแปลงภารกิจวัตถุประสงค์ นโยบายหรือกลยุทธ์ขององค์กร (สมยศ นาวิการ, 2537:78) การวิเคราะห์จะมีประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะเป็นการประเมินว่าองค์กรอยู่ในสถานะอย่างไร เพื่อทำข้อมูลการวิเคราะห์องค์กรไปดำเนินการวางแผนกลยุทธ์ต่อไป

การประเมินจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ขององค์กร เป็นขั้นตอนแรกของการวางแผนกลยุทธ์ ผู้บริหารองค์กรสามารถนำข้อมูลเกี่ยวกับจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคที่ได้จากการประเมินองค์กรและสภาพแวดล้อมมาใช้ประโยชน์ในการพิจารณาตัดสินใจหาทางเลือกเชิงกลยุทธ์ได้โดยจะนำจุดแข็ง จุดอ่อน ของสภาพแวดล้อมภายในมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับโอกาสและอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอก เพื่อดูว่าองค์กรกำลังเผชิญกับสถานการณ์เช่นใดและภายใต้สถานการณ์เช่นนั้นองค์กรควรจะทำอย่างไรในเชิงกลยุทธ์ โดยทั่วไปการวิเคราะห์ SWOT นี้ ผู้บริหารองค์กรจะเผชิญกับสถานการณ์ ซึ่งวัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ (2542 : 86) ได้เสนอการกำหนดกลยุทธ์โดยการวิเคราะห์สถานการณ์ ดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ตำแหน่งสถานภาพขององค์กร

ประเมินสถานภาพขององค์กรในปัจจุบันว่าอยู่ในตำแหน่งที่มีความโน้มเอียงไปในทางที่พึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์หรือไม่เพียงใดจากการสังเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในองค์กรพร้อมกับสรุปลักษณะเด่นเชิงโอกาสและลักษณะด้อยเชิงภัยอุปสรรค แล้วชั่งน้ำหนักว่าโน้มเอียงไปในทาง “เอื้อ” หรือ “ไม่เอื้อ” หรือในขณะเดียวกันก็สรุปจุดแข็งและจุดอ่อนเชิงทรัพยากร แล้วชั่งน้ำหนักว่าโน้มเอียงไปในทาง “จุดแข็ง” หรือ “จุดอ่อน” จากนั้นจึงทำการกำหนดตำแหน่งใน

ตาราง 2 x 2 ว่าอยู่ในตำแหน่งที่ “เอื้อและแข็งแกร่ง” “เอื้อแต่อ่อน” “ไม่เอื้อแต่แข็งแกร่ง” และ “ไม่เอื้อและอ่อน”

		โอกาส			
จุดแข็ง	“เอื้อ ^{สูง} และแข็งแกร่ง” Stars (ดาวรุ่ง)	“เอื้อ ^{สูง} แต่อ่อน” Question marks (เครื่องหมายคำถาม)			จุดอ่อน
	“ไม่เอื้อ ^{สูง} แต่แข็งแกร่ง” (cash cows) วัวแม่ลูกอ่อน	“ไม่เอื้อ ^{สูง} และอ่อน” (dogs) สุนัขจรตรอก			
		อุปสรรค			

2. พิจารณาทางเลือกกลยุทธ์ในระดับขององค์กร

การพิจารณาทางเลือกเช่น เลือกกลยุทธ์การรักษาเสถียรภาพ (Stability strategy) โดยดำเนินงานเฉพาะแผนงานที่มีความรู้ความชำนาญเพียงชนิดเดียว และจะไม่ขยายไปทำแผนอื่น หรือเลือกกลยุทธ์การสร้างเติบโต (Growth strategies) โดยขยายงานด้วยการทำแผนงานอื่น ๆ เพิ่มเติมนอกเหนือไปจากแผนงานเดิมหรือเพิ่มงาน/โครงการใหม่ที่หน่วยงานมีสมรรถนะเพียงพอที่จะจัดทำหรือเพิ่มกิจกรรมใหม่ที่จะช่วยให้งาน/โครงการเดิมมีความสมบูรณ์มากขึ้น หรือส่งเสริมโครงการที่สนับสนุนให้ภาคธุรกิจเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยการจ้างเหมาหรือเลือกกลยุทธ์การตัดทอน (Retrenchment strategies) โดยยกเลิกแผนงานที่หมดความจำเป็นออกไป หรือยกเลิกงาน/โครงการประเภทหนึ่งที่มีหน่วยงานอื่นทำได้ดีกว่าหรือลดกิจกรรมบางประเภทในงาน/โครงการที่ยังคงต้องทำอยู่หรือโอนงานให้เอกชนไป (Privatization)

3. การวิเคราะห์ตำแหน่งของสถานภาพของแผนงาน

ประเมินสถานภาพของแผนงานขององค์กรที่เลือกจะจัดทำว่าอยู่ในตำแหน่งที่มีความโน้มเอียงไปในทางที่พึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์หรือไม่เพียงพอพร้อมกับสรุปลักษณะเด่นเชิงโอกาสและลักษณะด้อยเชิงภัยอุปสรรค แล้วชั่งน้ำหนักว่าโน้มเอียงไปในทาง “เอื้อ” หรือ “ไม่เอื้อ” ในขณะเดียวกันก็สรุปจุดแข็งและจุดอ่อนเชิงทรัพยากร แล้วชั่งน้ำหนักว่าโน้มเอียงไปในทาง “จุดแข็ง” หรือ “จุดอ่อน” จากนั้นจึงทำการกำหนดตำแหน่งในตาราง 2 X 2 ว่าอยู่ในตำแหน่งที่ “เอื้อและแข็งแกร่ง” “เอื้อแต่อ่อน” “ไม่เอื้อแต่แข็งแกร่ง” และ “ไม่เอื้อและอ่อน”

4. พิจารณาทางเลือกกลยุทธ์ในระดับของแผนงาน

การพิจารณาทางเลือกกลยุทธ์ในระดับแผนงาน เช่น เพิ่มประสิทธิผลและประสิทธิภาพในการผลิตและการให้บริการ ปรับปรุงระบบการวางแผน การติดตามผลการปฏิบัติงานและการประเมินผลงาน/โครงการ ส่งเสริมการประสานงาน/โครงการภายใต้แผนงานเดียวกันเพื่อให้มีประสิทธิภาพในงานขององค์กรอย่างกว้างขวาง สร้างขวัญและแรงจูงใจของบุคลากรในการดำเนินงาน/โครงการ สนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมของงาน/โครงการ ศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับบริการ ค้นหาหาวิธีลดต้นทุนในการดำเนินงาน/โครงการและระดมเงินทุนจากเงินนอกงบประมาณแผ่นดิน

5. การวิเคราะห์ตำแหน่งของสถานภาพของงาน/โครงการ

ประเมินสถานภาพของงาน/โครงการขององค์กรที่เลือกจะจัดทำว่าอยู่ตำแหน่งที่มีความโน้มเอียงไปในทางที่พึงประสงค์หรือไม่เพียงใด พร้อมสรุปลักษณะเด่นเชิงโอกาสและลักษณะเชิงข้อก้ำยอุปสรรคแล้วชี้แนะว่าโน้มเอียงไปในทาง “เอื้อ” หรือ “ไม่เอื้อ” มากน้อยเพียงใด จากนั้นจึงทำการกำหนดตำแหน่งในตาราง 2X 2 ว่าอยู่ในตำแหน่งที่ “เอื้อและแข็ง” “เอื้อแต่อ่อน” “ไม่เอื้อแต่แข็ง” และ “ไม่เอื้อและอ่อน”

6. พิจารณาทางเลือกกลยุทธ์ในระดับของกิจกรรมภายใต้งาน/โครงการ

พิจารณาทางเลือกกลยุทธ์ในระดับของกิจกรรมภายใต้งาน /โครงการ เช่น ปรับปรุงรูปแบบของการผลิตและการให้บริการ ส่งเสริมการประสานกิจกรรมภายใต้งาน/โครงการเดียวกัน ศึกษาความเหมาะสมของค่าใช้จ่ายในการดำเนินกิจกรรม พัฒนาบุคลากรทั้งในด้านความรู้และทักษะการทำงาน และส่งเสริมความรู้แก่ประชาชนผ่านการฝึกอบรม

จากการวิเคราะห์สถานการณ์ ด้วยเทคนิคต่าง ๆ จะปรากฏจากตารางวิเคราะห์ซึ่งลักษณะเป็นแกนสองเส้นตัดกันระหว่างจุดแข็ง จุดอ่อน ภายในองค์กร กับแกนโอกาสและอุปสรรคภายนอกทำให้เกิดเป็นช่องสี่ช่อง เพื่อการวิเคราะห์ ช่องที่หนึ่งเป็นการจัดคู่ระหว่างโอกาสภายนอกกับจุดแข็งภายในองค์กร ช่องที่สองเป็นการจับคู่ระหว่างโอกาสภายนอกกับจุดอ่อนภายในองค์กร ช่องที่สามเป็นการจับคู่ระหว่างอุปสรรคภายนอกกับจุดอ่อนภายในองค์กร ช่องที่สี่เป็นการจับคู่ระหว่างอุปสรรคภายนอกกับจุดแข็งภายในองค์กร

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พชรพรรณ ศรีวัลย์ (2542) ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการกำจัดขยะของประชาชนในชนบท จังหวัดนครนายก พบว่าเพศหญิงมีพฤติกรรมการกำจัดขยะดีกว่าเพศชาย แม่บ้านและสมาชิกในครัวเรือนดีกว่าหัวหน้าครอบครัว ผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมต้นขึ้นไปจะมีพฤติกรรมความ

รับผิดชอบดีกว่าในระดับประถมหรือต่ำกว่า ครอบครัวที่มีรายได้น้อยจะดีกว่าครอบครัวที่มีรายได้สูง อาชีพเกษตรกรรมจะรับผิดชอบมากกว่าอาชีพค้าขายหรือรับจ้าง การจะให้ประชาชนร่วมมือจำเป็นต้องสร้างความรู้ความเข้าใจเพื่อให้เกิดความร่วมมือและรับผิดชอบต่อครอบครัวชุมชนและสังคม

นิวัฒน์ชัย โทบุญญานนท์ (2544) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในแผนปฏิบัติการเพื่อการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาล กรณีศึกษาเทศบาลเมืองพิจิตร พบว่า ประบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในแผนปฏิบัติการเพื่อการจัดการขยะมูลฝอยนั้น ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแผนงาน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีการให้ความร่วมมือทางด้านกลยุทธ์ โดยมีแนวคิดเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับประชาชนด้วยกันและประสานงานกับภาครัฐในการแก้ปัญหา มีความตระหนักและมีส่วนร่วมในการคัดแยกขยะเพื่อนำกลับมาแปรรูปเพื่อลดปริมาณขยะมูลฝอย กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในรูปแบบของหุ้นส่วนตลอดจนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและประเมินผลโครงการต่างๆ ของแต่ละชุมชนโดยมีโครงการระดับชุมชนที่สำคัญที่มีส่วนช่วยจัดการ 3 โครงการ คือ 1) โครงการชุมชนปลอดถังขยะ 2) โครงการชุมชนธนาคารขยะและ 3) ชุมชนขยะปฏิจิภาพ

ธนพร พนาอุปต์ (2544) ได้ศึกษา พฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน ของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองปัตตานี จากผลการศึกษาพบว่า หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย ควรมีการรณรงค์เผยแพร่ความรู้ ในเรื่องการคัดแยกประเภท ของขยะมูลฝอย รวมทั้งสร้างค่านิยมในการพกพาถุงหรือตะกร้าไปตลาด เพื่อเป็นการลดปริมาณ ขยะมูลฝอย มีการแก้ไขปัญหามลพิษขยะมูลฝอยให้สอดคล้องกับความเป็นจริง เช่น การเพิ่มที่รองรับ ขยะมูลฝอย ที่มีขนาดเหมาะสมให้เพียงพอในแต่ละจุด เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน ของเจ้าหน้าที่ และเก็บขยะมูลฝอยให้ครอบคลุมทั้งเขตเทศบาล รวมทั้งจัดหาที่รองรับขยะมูลฝอย แยกประเภท มีความจำเป็นในการปลูกฝังสามัญสำนึก และการรับรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม และมลพิษที่กำลังเกิดขึ้นในเขตเทศบาลเมืองนครปฐม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มี โครงการฝึกอบรม เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนในด้านการกำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มประชาชนที่มีอาชีพค้าขาย ควรมีการรณรงค์อย่างเร่งด่วนและต่อเนื่อง เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับ การกำจัดขยะมูลฝอย การแยกประเภทขยะมูลฝอยที่ถูกต้อง เพื่อนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ ควรจัดตั้งขยะแยกประเภทขยะเดียวกัน และการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอย จะต้องชี้แจงเกี่ยวกับโทษของการฝ่าฝืนและมีการลงโทษกันอย่างจริงจัง

ธนาพร ประสิทธิ์นราพันธุ์ (2544) ได้ศึกษาเรื่องการจัดการขยะชุมชน: กรณีบ้านดงม่อนกระทิง นครลำปาง ผลการศึกษาวิจัยพบว่า มีการจัดการขยะมูลฝอย แบบมีส่วนร่วมด้วยตนเอง การ

จัดหาแรงงานการบริหารกองทุนขยะ ตลอดจนการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รวมถึงการกำหนดกฎเกณฑ์การปฏิบัติ เพื่อการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเป็นไปอย่างมีส่วนร่วมของชาวบ้าน มีการนำเสนอข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาลนครลำปาง โดยได้รับการสนับสนุนจากโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ซึ่งการดำเนินการจัดการขยะของชุมชนของบ้านดงม่อนกระทิงเป็นการเสริมการทำงานของชุมชน ให้มีศักยภาพในการจัดการขยะมูลฝอย การจัดเก็บค่าธรรมเนียมการบริการให้เป็นไปอย่างถูกต้อง และชุมชนเองมีรายได้เข้ามาบริการกองทุนเพิ่มมากขึ้น

นิพนธ์ ชลวิทย์ (2545) ได้ศึกษาผู้นำชุมชนกับการจัดการขยะมูลฝอย กรณีศึกษาอำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับขยะและประเภทขยะเป็นอย่างดี ในขณะที่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการทำลายขยะโดยวิธีที่ถูกต้องหรือการนำกลับมาใช้ใหม่ อยู่ในเกณฑ์ต่ำ ทำให้การจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนยังดำเนินการไม่เพียงพอที่จะให้ปริมาณขยะที่เกิดขึ้นเฉพาะที่จำเป็นและขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในชุมชนยังไม่มีมีการกำจัดอย่างถูกหลักอนามัยและรวดเร็ว ทักษะของผู้นำชุมชนมีความเชื่อมั่นว่าตนเองมีความพร้อมที่จะดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยด้วยวิธีการต่างๆ ได้ และหากประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการกำจัดขยะได้สูงสุด ในส่วนการมีส่วนร่วมผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหา หาสาเหตุการเกิดขยะ การวางแผนแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นและจัดทำโครงการที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาผู้นำชุมชนต้องเป็นตัวอย่างที่ดี เป็นผู้นำในการจัดการกับขยะมูลฝอยทั้งในการทิ้ง การเก็บ และการทำลายขยะมูลฝอย

ศุภชัย ไชยลังกา (2545) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาเพื่อจัดทำแบบปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย จากการศึกษาพบว่า การจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย โดยชุมชนมีการจัดการขยะมูลฝอย เช่น การเผา การนำขยะไปฝังกลบ หรือแม้กระทั่งการนำมูลฝอยไปทิ้งตามที่สาธารณะ โดยเฉพาะครัวเรือนต่าง ๆ ยังมิได้มีการคัดแยกขยะ การเข้ามามีส่วนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีระดับต่ำ ปริมาณมูลฝอยเพิ่มมากขึ้นและมีแนวโน้ม เพิ่มตามจำนวนประชากรและนักท่องเที่ยว อีกทั้งการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลแม่สาย ยังมีข้อจำกัดทางด้านงบประมาณ บุคลากร เครื่องมือ ยานพาหนะในการบรรทุกขยะมูลฝอย แต่ทางเทศบาลได้มีการโครงการแผนฟื้นฟูแก้ไขในระยะยาว เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการมูลฝอยที่นับวันเพิ่มมากขึ้น

ศักดิ์สิทธิ์ แยมศรี (2543) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำจัดขยะในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรือ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่าภาพรวมการมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรือมี

ลักษณะเป็นชุมชนเมือง มีแนวเขตติดต่อกับเมืองพัทลุงซึ่งเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง ประชาชนดั้งเดิมและผู้มาพักอาศัยใหม่จึงไม่ให้ความสนใจใช้เพียงเป็นที่พักอาศัยเท่านั้น ประชาชนที่มีส่วนร่วมต่ำน่าจะเกิดจากกลุ่มระดับการศึกษาต่ำ มีรายได้น้อยและมีสถานภาพที่อยู่อาศัยเป็นผู้เช่าหรือผู้อาศัยการมีส่วนร่วมด้านกิจกรรมและติดตามประเมินผลในระดับต่ำ โดยการมีส่วนร่วมด้านกิจกรรมสูงกว่าด้านการติดตามประเมินผล

ัญญาทิพย์ ไชยวรรณ (2546) ได้ศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหายาเสพติดแบบมีส่วนร่วม โรงเรียนอนุบาลเมืองเชียงราย (สันทรายราษฎร์ดรุณานุเคราะห์) ซึ่งผลการวิจัยแยกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 ขั้นสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหายาเสพติด โดยวิทยากรได้อบรมให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทักษะชีวิตด้านสิ่งแวดล้อมการจัดเก็บขยะมูลฝอยอย่างมีคุณภาพพบว่าผู้เข้ารับการอบรมทุกคนมีความรู้ความเข้าใจเนื้อหาเป็นอย่างดีและมีความรู้หลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรม การประชุมเชิงปฏิบัติการพบว่าสมาชิกทุกคนทุกกลุ่มได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างกระตือรือร้นช่วยกันพิจารณาเลือกและกำหนดเป็นแนวทางการปฏิบัติของกลุ่มตนเองคณะครูเห็นว่าควรให้ความรู้ให้ผู้เรียนอย่างต่อเนื่องมีการบูรณาการเรื่องขยะไว้ในกิจกรรมการเรียนการสอนทุกกลุ่มประสบการณ์และทุกชั้นเรียน ควรมีการวางแผน/โครงการในการแก้ปัญหายาเสพติดร่วมกันอย่างจริงจังองค์การบริหารส่วนตำบลสันทรายควรจัดสรรงบประมาณในการแก้ปัญหายาเสพติดของโรงเรียนให้เพียงพอ ควรจะมีศูนย์ตำบลที่จะให้ข้อมูลและความรู้แก่ประชาชนในเรื่องการกำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกสุขลักษณะ ขั้นตอนที่ 2 การนำแนวทางการแก้ปัญหายาเสพติดแบบมีส่วนร่วมไปปฏิบัติจริง ในโรงเรียนขณะปฏิบัติมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลักฐานร่องรอยการปฏิบัติตามแนวทางการแก้ปัญหายาเสพติดได้แก่บันทึกการประชุมแผนงานโครงการดำเนินการภาพถ่ายการปฏิบัติงานตามโครงการและแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้างเกี่ยวกับการแก้ปัญหายาเสพติดในโรงเรียนพบว่าคณะครูได้จัดทำเป็นแผนการเรียนรู้เรื่องขยะไม่เป็นพิษถ้าคิดสร้างสรรค์ ใช้ทำการสอนในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2545 ส่วนนักเรียนมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในการเก็บเศษขยะมูลฝอยโดยจัดแบ่งตามสัปดาห์สัปดาห์ละ 1 คนมีการแยกขยะก่อนทิ้งมีการติดตามประเมินผลทุกวันสรุปรายงานเสนอคณะกรรมการสภาเป็นรายสัปดาห์โรงเรียนได้ดำเนินการตามกลบที่ทิ้งขยะบ่อเดิมแล้วขุดบ่อทิ้งขยะใหม่ ก่อกำแพงกันโดยรอบมีการจัดที่ทิ้งขยะแยกประเภทอย่างพอเพียงไว้ในสถานที่ที่เหมาะสม และได้เสนอของบประมาณเพื่อแก้ปัญหายาเสพติดในโรงเรียนด้วยการสร้างเตาเผาขยะและธนาคารขยะต่อองค์การบริหารส่วนตำบล ขั้นตอนที่ 3 การประเมินผลสภาพการดำเนินการแก้ปัญหายาเสพติด พบว่า ในด้านการวางแผนในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้ความสำคัญและจัดทำแผนการกำจัดขยะร่วมกันมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ส่วนการเปิดโอกาสให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางการแก้ปัญหายาเสพติดโรงเรียนมีการปฏิบัติ

น้อยในด้านการปฏิบัติตามแผนการแก้ไขปัญหายชะนั้นพบว่า โรงเรียนได้มีการอบรมเรื่องการกำจัดขยะแก่นักเรียนก่อนเข้าห้องเรียนอยู่ในระดับมาก มีการพบปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างดำเนินโครงการน้อยส่วนในด้านการประเมินผลพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความพอใจต่อระบบการแก้ไขปัญหายชยะของโรงเรียนมาก

สมสมาน อาษารัฐ (2548) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการขยะมูลฝอย : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลธาตุทอง อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนที่มีอาชีพแตกต่างกันมีส่วนร่วมต่อการจัดการขยะมูลฝอยแตกต่างกัน และประชาชนที่รับรู้ข้อมูลข่าวสารมากมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยมากกว่าประชาชนที่มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารน้อย สำหรับสภาพปัญหายชยะของชุมชน ได้แก่ ชุมชนไม่มีการคัดแยกขยะ ชุมชนขาดความรู้ในการกำจัดขยะอย่างถูกวิธี และขาดการรับทราบข้อมูลข่าวสารด้านการให้บริการจัดการด้านขยะมูลฝอยขององค์การบริหารส่วนตำบลธาตุทอง สำหรับโครงการนำร่องเพื่อแก้ไขปัญหายชยะมูลฝอยของชุมชนที่จัดทำขึ้น มีผลทำให้ประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับระบบการจัดการขยะมูลฝอย และการคัดแยกขยะมูลฝอยเพิ่มขึ้น ตลอดจนประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารความรู้ในเรื่องการทิ้งขยะมูลฝอยเพิ่มมากขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

กัญญา จาอ้าย (2549) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนสันกลาง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า การใช้เอไอซี (A-I-C) เป็นกระบวนการทำให้กลุ่มตัวอย่าง ผู้นำชาวบ้าน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีส่วนร่วมในการรับรู้ถึงปัญหา กำหนดเป้าหมายคิดค้นวิธีการแก้ปัญหา และการดำเนินการแก้ไขปัญหายชยะมูลฝอย และทำให้เกิดกิจกรรมโครงการที่ได้ดำเนินงานในชุมชนคือ 1)โครงการให้ความรู้เกี่ยวกับขยะและการจัดการขยะ 2)โครงการการจัดตั้งกองทุนขยะและ 3) โครงการหมู่บ้านนามอง จากการติดตามการดำเนินการโครงการพบว่าคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลและผู้นำชาวบ้านได้ไปทัศนศึกษาดูงานการจัดการขยะ ได้จัดตั้งกองทุนขยะ และได้ริเริ่มโครงการฝึกอบรมการทำขยะเป็นปุ๋ยหมักชีวภาพเอ็นไซม์ และบำบัดของเสีย รวมทั้งได้ดำเนินโครงการหมู่บ้านนามอง ซึ่งสรุปว่าเทคนิคเอไอซี(A-I-C) ทำให้เกิดกระบวนการการมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการยอมรับและรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของปัญหาอันนำไปสู่การแก้ไขปัญหาร่วมกัน

ฐิติพร ศิริ (2549) ได้ศึกษาการจัดการขยะในเขตเทศบาลตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษา พบว่าปริมาณขยะในเขตเทศบาลตำบลบ้านกาดส่วนใหญ่มีแหล่งกำเนิดจากสถานประกอบการพาณิชย์โดยเฉพาะขยะประเภทพลาสติก ประชาชนมีการคัดแยกขยะภายในครัวเรือนก่อนทิ้ง โดยแบ่งขยะเป็น 2 ประเภท คือขยะเปียก และขยะแห้ง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดแยกประเภทขยะอยู่ในระดับน้อย ซึ่งทำให้สภาพการณ์ขยะโดยรวมยัง

ไม่สามารถลดปริมาณลงได้และการบริหารจัดการขยะของเทศบาลไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพื่อให้การจัดการขยะของเทศบาลตำบลบ้านกาดเกิดประสิทธิภาพ จึงต้องมีการณรงค์ให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการคัดแยกประเภทขยะตั้งแต่ระดับครัวเรือน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะร่วมกับเทศบาลเพื่อเป็นพื้นฐานของการแก้ไขปัญหาขยะและลดปริมาณขยะที่มีประสิทธิภาพต่อไป

บวร มูลสระภู (2549) ได้ศึกษายุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยของชุมชนแบบมีส่วนร่วมองค์การบริหารส่วนตำบลโป่ง อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่า จำนวนถึงขยะในชุมชนมีไม่เพียงพอ ประชาชนมีพฤติกรรมการกำจัดขยะไม่ถูกวิธี ไม่ทราบนโยบายด้านการกำจัดขยะของ อบต. ขาดความรู้เกี่ยวกับวิธีการกำจัดขยะเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดได้ร่วมกันวางแผนและดำเนิน โครงการให้ความรู้เกี่ยวกับการคัดแยกขยะ และการนำขยะกลับมาใช้ใหม่ ซึ่งผลการเปรียบเทียบน้ำหนักขยะก่อนและหลังการดำเนินโครงการ ปรากฏว่าปริมาณขยะลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5

ลินดารัตน์ ลักษณะจุ (2549) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนเทศบาลตำบลเวียง อำเภอฟาง จังหวัดเชียงใหม่ ในการสร้างระบบกำจัดขยะมูลฝอยแบบครบวงจร พบว่า ผู้บริหาร เทศบาลให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน พร้อมทั้งเปิดโอกาสและให้การสนับสนุน ชุมชนทำกิจกรรมด้านต่างๆ และมีส่วนร่วมในการเสนอแนะในการสร้างระบบกำจัดขยะมูลฝอย แบบครบวงจรทุกด้าน ทั้งด้านการสนับสนุนงบประมาณ และการประสานงานร่วมกันระหว่าง หน่วยงานของรัฐและประชาชนในชุมชนขึ้น จึงทำให้เกิดความสามัคคีและมีทัศนคติที่ดี ต่อผู้บริหารเทศบาล ประชาชนมีความเข้าใจในวิธีการจัดการขยะมูลฝอย เพื่อแก้ไขปัญหาหลุมฝัง ที่จะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และให้ความร่วมมือกับเทศบาลเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้การสร้างระบบกำจัดขยะมูลฝอยประสบความสำเร็จ การทิ้งมูลฝอยของประชาชนนั้นขึ้นอยู่กับ พฤติกรรมการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอย ซึ่งเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล แต่ได้ ส่งผลกระทบให้เกิดขึ้นกับบุคคลและชุมชนในภาพรวมแนวทางการแก้ไขนั้น จะต้องใช้วิธี การสร้างจิตสำนึก ความตระหนักในพิษภัยหรือมลพิษที่จะตามมาให้เกิดขึ้นประชาชน ให้ทุกคน ได้มีส่วนร่วมในการดูแล และรับผิดชอบสิ่งแวดล้อมของชุมชน หากทุกคนมีพฤติกรรมที่ทิ้ง ขยะมูลฝอยเหมือนเดิมที่ผ่านมา และในอีกประการหนึ่งที่พบ คือการให้ความรู้และการปฏิบัติ ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย จะช่วยให้ประชาชนที่อยู่ในชุมชนครัวเรือนมีความเป็น ระเบียบ เรียบร้อย ถูกสุขลักษณะ และสิ่งแวดล้อมดี และมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย ในชุมชนที่อยู่อาศัย

บัญชา สุวรรณสิทธิ์ (2550) ได้ศึกษาการจัดการขยะมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิดของเทศบาล ตำบลสันทรายหลวง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษา พบว่าในส่วนของการบริหารจัดการมูลฝอย ด้านการลงทุนเนื่องจากเทศบาลตำบลสันทรายหลวงเป็นส่วนราชการ มีหน้าที่ตามพระราชบัญญัติเทศบาลในการรักษาความสะอาดของบ้านเมือง ซึ่งเป็นอำนาจหน้าที่ต้องกระทำโดยไม่คำนึงถึงผลกำไร / ขาดทุน แต่การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาในส่วนของการลงทุนให้มีประสิทธิภาพ คุ่มค่า โดยการลงทุนในงบประมาณจัดการขยะมูลฝอย พบว่าเป็นการลงทุนที่เพิ่มขึ้นในทุกด้าน โดยเฉพาะการจ้างเหมาเอกชนในการนำขยะไปกำจัด ดังนั้นการใช้กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของประชาชนภาคครัวเรือน ให้ความร่วมมือบริหารจัดการขยะมูลฝอยร่วมกับเทศบาล การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ เป็นวิธีสร้างมวลชนสัมพันธ์ในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนในครัวเรือน และสิ่งที่สำคัญคือการกำหนดรูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการขยะมูลฝอยในอนาคตต่อไป

วณเพชร สังข์สุวรรณ (2550) ได้ศึกษาการจัดการขยะมูลฝอยของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแวง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการศึกษาพบว่า การจัดการขยะมูลฝอยของประชาชนโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านแล้วพบว่าสภาพการจัดการขยะมูลฝอยมีการปฏิบัติมากในเรื่องการจัดการขยะ การนำของเก่ามาใช้ ส่วนการทิ้งขยะและการแยกขยะอยู่ในระดับน้อย ปัญหาในการจัดการขยะที่สำคัญกว่าทุกด้านคือ ถังขยะมีจำนวนไม่เพียงพอในประเด็นความรู้ที่ประชาชนยังขาดที่สำคัญคือเรื่องการจัดขยะอันตราย ประชาชนส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อการจัดการขยะที่ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จำเป็นและทุกคนต้องร่วมมือกันเพราะเป็นเรื่องที่ส่งผลต่อสุขภาพของประชาชนในการจัดการขยะส่วนใหญ่มีการคัดแยกขยะที่สามารถนำไปขายได้เพื่อขายให้ร้านรับซื้อของเก่าหรือรถรับซื้อของเก่าตามบ้าน